XVIII. 1. 634.
http://rcin.org.pl

http://rcin.org.pl

http://rcin.org.pl

ADRESSE

DES HABITANS

DU CI-DEVANT BAILLIAGE DE...

*A M. de ***, leur Dépité à l'Assemblée Nationale ;*

Sur son Duel & sur le préjugé du point d'honneur

1790

http://rcin.org.pl

ADRESSE

DES HABITANS

DU CI-DEVANT BAILLIAGE DE..

*A M. de ***, leur Député à l'Assemblée Nationale ;*

Sur son Duel & sur le préjugé du Point d'honneur.;

PUBLIÉE ET MISE AU JOUR PAR M. G...

A VARSOVIE,

De l'Imprimerie de P. DUFOUR, *Conſ: Aul: de S. M. le Roi de Pologne, & Directeur de l'Imprim: du Corps Royal des Cadets.*

M. D C C X C.

TŁOMACZENIE

ODEZWY

OBYWATELOW

*Powiatu N.... do Pana N. *** Reprezentanta ſwoiego w Zgromadzeniu Narodowym Francuſkim.*

Względem iego poiedynku y względem przesądu Punktu-honoru.

w WARSZAWIE,

w Drukarni P. Dufour Konſ: Nadw: Drukarza J. K. Mci i Rzeplitey, Dyrektora Druk: Korp: Kad:

M. D C C X C.

http://rcin.org.pl

AVIS DE L'ÉDITEUR.

DEs Députés ſe ſont battus en Duel! C'eſt à ce ſujet que l'un d'eux à reçu de ſes Commettans l'Adreſſe que je mets au jour. Quel eſt ce Député ? Quel eſt le Bailliage dont il s'agit ? C'eſt ce que les Lecteurs demanderont, & c'eſt ce que je ne ſaurois dire, ſoit qu'on m'ait demandé le ſecret, ſoit que je l'ignore moi-même ; ſur quoi on me permettra de ne point m'expliquer. J'ajouterai ſeulement que ce Député paroît être un des hommes les plus remarquables par leur naiſſance & leur popularité.

XVIII.1.634

PRZEDMOWA.

OSoby Zgromadzenia Narodowego poiedynkowały z ſobą! Jeden z nich z tey okazyi doſtał od Powierzycielów ſwoich Odezwę którą ia na świat wydaię. Kto ieſt ten Reprezentant? Który ieſt ten Powiat? ſpyta ſię Czytelnik ; ia tego powiedzieć nie mogę, bądź dla tego żem o ſekret proſzony, bądź że ſam tego nie wiem ; w czym niech mi wolno będzie nie tłomaczyć ſię. Dodam tylko że ten Reprezentant zdaie ſię bydź ieden z ludzi nayznacznieyſzych urodzeniem i popularnością.

http://rcin.org.pl

On pourra croire d'abord que cette *Adreſſe* eſt un écrit pſeudonyme, une fiction imaginée par l'Auteur, pour s'exprimer avec plus de liberté. Mais quand on l'aura lue, il me ſemble qu'on renoncera à cette conjecture. Il y a, en bien & en mal, des choſes qu'un homme ſeul n'oſeroit écrire, & qui ne peuvent être publiées que par un Corps, par une Aſſemblée.

Qu'on eut dit que le préjugé du *Point d'honneur* conſiſte " dans l'opinion „ la plus extravagante & la plus bar- „ bare qui puiſſe entrer dans l'eſprit „ humain; ſavoir, que tous les devoirs „ ſont ſuppléés par la bravoure; qu'un „ homme n'eſt plus fourbe, fripon, „ calomniateur; qu'il eſt civil, humain,

Może kto z razu rozumieć, że ta *Odezwa* ieſt piſmem pod cudze imie podſzytym, bayką wynalezioną przez Autora chcącego z większą tłómaczyć ſię wolnością. Ale kto ią przeczyta, odſtąpi, zdaie mi ſię, tego mniemania. Są rzeczy tak w dobrym iak i w złym gatunku, których ieden człowiek nie ośmieliłby ſię piſać i które wyiść nie mogą na widok tylko wolą iakiey Społeczności, iakiego Zgromadzenia.

Gdyby powiedziano, że przeſąd *Punktu - honoru* zaſadza ſię " na opinii „ naydziwacznieyſzey i naydzikſzey „ iaka kiedy w umyśle ludzkim mie- „ ścić ſię mogła; to ieſt: że odwaga „ zaſtępuie wſzyſtkich powinnosci „ mieyſce; że człowiek przeſtaie bydź „ zdrayca, oſzuſtem, oſzczercą; że

http://rcin.org.pl

„ poli quand il ſait ſe battre ; que le „ menſonge ſe change en vérité ; que „ le vol devient légitime, l'infidélité „ louable ; ſi tôt qu'on ſoutient tout „ cela le fer à la main ; qu'un affront „ eſt toujours bien réparé par un coup „ d'épée, & qu'on n'a jamais tort avec „ un homme, pourvu qu'on le tue „ ; on n'eût fait que répéter Rouſſeau (1). Mais il eſt bon de redire ſouvent ce que les hommes oublient toujours.

On pouvoit même, à la rigueur, prétendre que la plus grande des poltronneries eſt la peur de paſſer pour poltron ; que s'il eſt une ſorte de différens qui ſe termine par le Duel, tous les procès devroient ſe juger de même;

(1) Lettre à M. Dalembert.

„ ieſt obyczaynym, ludzkim, grze- „ cznym kiedy ſię wybić umie ; „ że ſzalbierſtwo odmienia ſię w pra- „ wdę ; że kradzież ſtaie ſię prawną, „ niewierność chwalebną, ſkoro tylko „ to wſzyſtko bronią w ręku popiera „ ſię ; że razy żelaza zmażać mogą „ zawſze obelgę i że nie można nigdy „ bydź winnym pokrzywdzenia czło- „ wieka, byle go tylko zabić „ toby było powtorzyć tylko Rouſſa. Ale dobrze ieſt powtarzać częſto to co ludzie zapominaią zawſze.

Można było nawet, ściśle rzecz biorąc, powiedzieć, że naywiękſze tchórzoſtwo ieſt boiaźń uchodzić za tchórza ; że ieżeli ſą iakiekolwiek zayścia które ſię kończą poiedynkiem, tedy wſzyſtkie ſprawy takby ſię koń-

http://rcin.org.pl

que ſi je tue un homme pour une injure, il eſt naturel que celui qui plaide contre moi, à l'occaſion d'un mur mitoyen, me tue pour abréger la procédure; & qu'ainſi nous n'avons rien de mieux à faire que de rétablir la Juriſprudence des forêts d'Ercinie, d'où ſortoient nos ancêtres. Ces raiſonnemens, comme tant d'autres, convaincroient tout le monde, & ne changeroient perſonne.

Mais on va ici beaucoup plus loin: on éleve un ſyſtême bien plus extraordinaire.

On veut que la Révolution ait fait changer de face à tout nos devoirs, comme à tous nos droits, & à la queſtion du *Point d'honneur*, comme à toutes les autres: qu'en moins d'une

czyć powinny; że gdy za obelgę mam zabiiać człowieka, naturalna ieſt rzeczą, aby ten, który zemną rozpoczął prawo o wątpliwe granice, mogł mnie zabić dla ſkròcenia pieniactwa; i że tak nic lepſzego niezoſtaie iak odnowić ſpoſob ſprawiedliwości znany w puſzczach Ercynii, z ktòrych naſi wyſzli przodkowie. Te rozumowania, iak tyle innych, przekonałyby wſzyſtkich i nie odmieniłyby nikogo.

Ale duch tego piſma idzie daley, ſtanowi ſyſtema daleko oſobliwſze.

Utrzymuie, że Rewolucya odmieniła poſtać tak naſzych wſzyſtkich powinności, iako i wſzyſtkich praw naſzych, i zmieniła naturę *Punktu-honoru* tak iak i wſzyſtkich innych rze-

http://rcin.org.pl

année, ce qui n'étoit qu'une abſurdité féroce, ſoit devenu un délit conſtitutionnel & une violation du ſerment civique.

On ſoutient que le *Point d'honneur* eſt un préjugé ariſtocratique, & le Duel une habitude féodale ; que *l'honneur*, long-temps le prétexte de tant d'abus injurieux & funeſtes au Peuple, deviendroit leur mot de ralliement ; qu'il doit être proſcrit, banni du Dictionnaire : il ſemble qu'on ait voulu, pour ainſi dire *déshonorer* l'honneur.

On annonce encore que tous ces vices politiques, les vrais appuis du préjugé, n'exiſtant plus, il va tomber en un moment ; que l'Opinion qui nous mettoit l'épée à la main, nous défendra de tirer

czy ; że w ciągu ledwie iednego roku to co było tylko dziką zdrożnością ſtało ſię wyſtępkiem przeciw Konſtytucyi i zgwałceniem przyſięgi Obywatelſkiey.

Utrzymuie, że *Punkt-honoru* ieſt przeſądem Aryſtokratycznym, a poiedynek zwyczaiem feudalnym ; że *honor* ktòry tak długo był tytułem obelżywym i ſzkodliwym ludowi, ſtałby ſię dla niego haſłem go zwoluiącym ; że powinien bydź wymazany z Słownika ; zdaie ſię że chciano, że tak powiem, znieſławić honor.

Obiecuie nadto, że te wſzyſtkie wady polityczne, prawdziwe podpory przeſądu, wytępione będąc, i on upadnie w iednym momencie ; że opinia ktòra nam kładła żelaza w ręce,

http://rcin.org.pl

l'épée, parce que l'Opinion qui étoit altérée dans ſa ſource, eſt enfin régénérée, ou plutôt parce qu'il n'y avoit point d'Opinion, & qu'elle va éclore.

On s'avance juſqu'à prophétiſer que ce ne ſera plus la *bonne Compagnie* qui donnera le ton à toute la France; que les préjugés Francais ne ſeront plus les ſottiſes convenues & admirées dans quelques ſallons de Paris & de Verſailles; que l'Opinion publique ſera ce qu'elle doit être, l'opinion du Peuple; & que le Peuple qui aimera les Loi, déteſtera le Duel & les Duelliſtes.

On conclut enfin que le courage de l'ame qui brave un préjugé barbare, ſera mieux accueilli que la bravoure anti-ſociale qui le ſuit ſervilement; qu'il

zabroni nam go dobywać, bo opinia zarażona w ſwym źrodle odrodziła ſię nakoniec, albo raczey, ponieważ niebyło opinii, a ta ſię teraz uſtanowi.

Przepowiada nawet, że iuż odtąd nie to co zwano *dobra Kompania* dawać będzie ton całey Francyi; że nie głupſtwa przyięte i upoważniane w niektórych kątach Paryża i Werſalu będą odtąd przeſądami Francuzòw; że opinia publiczna będzie tym czym bydź powinna, to ieſt opinią Ludu; i że Lud ktòry kochać będzie Prawa, nienawidzieć będzie poiedynek i poiedynkuiących.

Wnoſi nakoniec, że męſtwo duſzy które dzikim pogardza przeſądem, lepiey uczczone będzie niż odwaga antiſpołeczna idąca za nim niewolniczo;

http://rcin.org.pl

eſt temps enfin d'oſer pratiquer ſes propres leçons, & qu'il faut hardiment refuſer de ſe battre, parce que déſormais tout Citoyen qui ſera une choſe humaine & raiſonnable, n'a rien à craindre de ſes Concitoyens.

De ſi ſinguliers paradoxes ſur une matière ſi délicate, ſont-il l'ouvrage d'un ſimple Philoſophe? On ne peut guere le préſumer. Il me ſemble que le ſujet & la forme prêtent beaucoup au ridicule. Or, je ne connois guere de François qui s'y expoſe volontairement.

A la vérité, je ne vois pas d'autre façon de répondre aux raiſonnemens que l'on trouve dans cet Ecrit. Mais les Epigrammes ſont encore des preuves dans ce Pays; & je ſuis perſuadé que

że

że czas ieſt nakoniec iść za ſwoią właſną nauką y że należy śmiało odmowić poiedynek, ponieważ odtąd każdy Obywatel zgodnie z ludzkością y rozumem czyniący, niczego niebędzie miał obawiać ſię od ſwoich wſpoł-Obywatelow.

Mogąż bydź dziełem iednego Filozofa te oſobliwſze wnioſki w materyi tak delikatney? wierzyć temu nie można.

Rozumiem wprawdzie, że Obywatele Powiatu N.... z całą ich filozofią poczuią żądło uſzczypliwych przekąſów ktòre na nich y materya y forma ich odezwy ściągnąć może. Za-

B

http://rcin.org.pl

les *Habitans du ci-devant Bailliage de.....* tout Philoſophes qu'ils ſont, ſeront très-affectés des railleries ſanglantes que cette *Adreſſe* leur attirera probablement. Car on ſait que ceux qu'on appelle *Ariſtocrates*, & qui ſont ici traités aſſez mal, ont infiniment d'eſprit, & ſur-tout une gaîté naturelle à l'épreuve de tout.

den Francuz oſobiście niechciałby ſię wyſtawić chętnie na nie, rozumiem. Dowcip bowiem y weſołość wyżſza nad wſzyſtko tych ktòrych Aryſtokratami zowią a z któremi to Piſmo nienaylepiey ſię obchodzi, znane Nam ſą powſzechnie.

http://rcin.org.pl

ADRESSE

*Des habitans du ci-devant Bailliage de... à M. de * * *, leur Député à l'Assemblée Nationale.*

Sur son Duel & sur le préjugé du Point d'honneur.

Sapere aude, Hor. Ep.

UN Représentant de la Nation a tiré l'épée! Nous nous refusions à le croire; mais enfin nous n'avons pu en douter. Alors nous nous sommes rassemblés; & d'une voix unanime, nous avons résolu qu'au lieu de nos vives actions de graces, nos reproches publics iroient punir cet oubli des principes,

TŁOMACZENIE ODEZWY.

Obywatelów Powiatu N... do Pana N... Reprezentanta swoiego w Zgromadzeniu Narodowym Francuskiu.

Względem iego poiedynku y względem przesądu Punktu-honoru.

Sapere aude. Hor. Ep.

DObył broni Reprezentant Narodu! Możnaż było uwierzyć temu? uwierzyć iednak nakoniec musieliśmy. Na ten czas zgromadziliśmy się; i głosem iednomyślnym przedsięwzieliśmy zamiast tkliwych dziękczynień skarcić publicznym naszym naganieniem to zaniedbanie prawi-

http://rcin.org.pl

dont le Héros des principes donnoit un ſi dangereux exemple.

Si vous êtes notre Mandataire, pourquoi trahir vos commettans ?

Si vous êtes le Repréſentant de la Nation, pourquoi abandonner ſa défenſe ?

Si vous êtes un homme juſte, pourquoi vous faire juſtice vous-même ?

Si vous êtes un Citoyen, pourquoi méconnoître le pouvoir civil ?

Si vous êtes un Légiſlateur, pourquoi violer les Loix ?

Si vous êtes un Philoſophe, pourquoi donner à la Philoſophie un démenti ſi éclatant ?

Si vous êtes l'ennemi de la Féodalité & de l'Ariſtocratie, pourquoi conſacrer de nouveau une coutume féodale & ariſtocratique ?

del ktorego Apoſtoł prawideł dał tak niebeſpieczny przykład.

Kiedy ieſteś Pełnomocnikiem, czemu zdradzaſz twoich Powierzycielow?

Kiedy ieſteś Reprezentantem Narodu, czemu obrony Jego odſtępuieſz?

Kiedy ieſteś Człowiekiem ſprawiedliwym, za co ſam ſobie ſprawiedliwość robiſz?

Kiedy ieſteś Obywatelem, czemu nieuznaieſz władzy Cywilney?

Kiedy ieſteś Prawodawcą, czemu Prawa gwałciſz?

Kiedy ieſteś Filozofem, czemu tak oczywiście znieſławiaſz Filozofią?

Kiedy ieſteś nieprzyiacielem Feudalności i Aryſtokracyi, czemu poświęcaſz na nowo zwyczay Feudalny i Aryſtokratyczny?

http://rcin.org.pl

Vous avez trahi vos Commettans; car ils vous avoient choiſi pour leur Défenſeur; & en expoſant leur Défenſeur, vous avez expoſé leur intérêt.

Vous avez trahi la Nation; car la Conſtitution repréſentative, qui eſt la meilleure, ne l'eſt que parce qu'elle rend plus égale la lutte des intérêts divers, en leur donnant à tous une voix pareille. Les hommes n'ont-ils pas aſſez ſacrifié leur volonté individuelle, lorſqu'ils ſont convenus de la ſoumettre à la pluralité repréſentative? Ne faut-il pas du moins que cette pluralité ſoit réelle? Or l'abſence d'un Député ôtant à une opinion ſon appui ou ſon contradicteur, déplace les contrepoids des maſſes délibérantes, introduit l'inégalité, là où l'équilibre eſt ſi néceſſaire, infirme la majorité & la religion des Décrets, & rend en quelque ſorte la Loi moins légale. L'abſence d'un Député eſt donc coupable, ſi elle n'eſt forcée.

Zdradziłeś twoich powierzycielow, bo oni cię wybrali na obrońcę ſwoiego, a wyſtawiaiąc na niebeſpieczeńſtwo ich obrońcę podawałeś w niebeſpieczeńſtwo ich dobro.

Zdradziłeś Narod, bo Konſtytucya z reprezentacyi wypływaiąca, naylepſza zapewne, przeto ieſt tylko naylepſzą, że rownieyſzym czyni paſſowanie ſię rozmaitych intereſſow daiąc im wſzyſtkim głos iednakowy. Czyż niedoſyć ludzie zrobili ofiary z oſobiſtey ſwey woli kiedy przyſtali na poddanie iey większości głoſow reprezentacyi? Nienależyſz przynaymniey ażeby ta większość była realna. A niedoſtatkiem iednego Reprezentanta, ginie dla tey lub owey materyi wſparcie, lub odpor, brakuie należytey rownoważności ogułowi naradzaiącemu ſię, wprowadza ſię nierowność tam gdzie rownoważność tak ieſt potrzebna, nadwątla ſię większość i świętość wyrokow, i robi ſię nieiako Prawo

Za zbiorów

http://rcin.org.pl

Si nul n'a plus que vous préſenté la vérité pure & entiér; ſi jamais vous n'avez ſouffert que l'intérêt général deſcendit avec les intérêts privés à une indigne capitulation; ſi vous-même ne confieriez à aucun autre le ſoin d'énoncer votre opinion, dans la crainte qu'il n'en laiſſât fléchir la ſévère énergie; jugez-vous.

Eh! que peuvent déſirer de plus les ennemis du bien, Ariſtocrates ou Deſpotes? (*) Manqueront-ils de ſpadaſſins tout prêts à les défaire du Citoyen dont le courage les épouvante?

(*) *Ariſtocratie* veut dire en Grec, pouvoir des *meilleurs* ou des *plus forts*; ce que les hommes ont toujours confondu.

Toute ſupériorité de droits attribuée à un Corps ou à un Citoyen, indépendamment de ſes fonctions publiques, eſt *Ariſtocratie*.

Tout avantage dont un individu jouit par privilége, & toute charge dont il s'affranchit par exception, ſont *Ariſtocratiques*.

mniey prawnym. Nieprzytomność iednego Reprezentanta ieſt więc wyſtępna ieżeli nie ieſt przymuſzoną.

Kiedy nikt nad Ciebie niewyſtawiał więcey prawdy czyſtey i zupełney; kiedyś nigdy niedopuścił aby dobro powſzechne ulegało haniebnie intereſom ſzczególnym; kiedy ty ſam niepowierzyłbyś nikomu innemu tłomaczenia za ciebie mniemania twego boiąc ſię aby niedał ugiąć ſurowey iego tęgości; oſądź ſię.

Przebog! czegoż więcey żądać mogą nieprzyiazne dobru Aryſtokraty (a) lub Deſpoty? Nieznaydąż *Junakow* gotowych uprzątnąć im Obywatela męſtwem ſwym ich przerażaiącego?

(a) *Aryſtokracya* znaczy w ięzyku Greckim władze *lepſzych* czyli *mocnieyſzych*; ludzie zawſze znaczenie tych wyrazow mięſzali.

Każda wyżſzość Praw przyznana iakiemu zgromadzeniu albo iakiemu Obywatelowi, oddzielnie od Urzędowań iego publicznych ieſt *Aryſtokracyą*.

Każda korzyść ktorey oſoba z mocy Przywileiu używa, i każde nim uwolnienie iey od iakiego ciężaru, ſą *Aryſtokratyczne*.

http://rcin.org.pl

Dans ces principes, le Repréſentant des François ne peut pas plus que le Chef des François, que le Roi même, ſubir les haſards d'un combat ſingulier. Charles Quint refuſa le défi de François Premier. Charles étoit ſage Monarque ; François n'étoit qu'un Gentilhomme étourdi.

Comme tous les abus de l'ancien régime étoient fondés ſur l'inégalité des droits, tout homme qui défend ou regrette ces abus, eſt réellement *Ariſtocrate.*

Comme la révolution préſente a rétabli l'égalité des droits, tout ennemi de la révolution eſt *Ariſtocrate.*

Ce mot eſt devenu une grande injure: cela devoit être; car, ſi l'on y réfléchit, il renferme l'idée collective de tous les maux & de tous les vices publics.

On a beau répéter & uſer ce mot, il durera autant que l'horreur de la choſe; & même plus les hommes connoîtront leur droits, plus ils gouteront le bien de l'égalité politique & civile, & plus ils attacheront d'infamie au nom d'*Ariſtocrate:* à tel point que celui qui en aura été injuſtement flétri, viendra un jour en demander réparation à la Loi.

Z mocy tych prawideł Reprezentant Francuzow tak iak ich głowa, iak ſam ich Monarcha niemoże ſię podawać na los potyczki oſobiſtey. Karol V. nieprzyiął wyzwania Franciſzka Igo. Karol był Monarcha roſtropny, Franciſzek pokazał ſię tylko Szlachcicem trzpiotliwym.

Jako wſzyſtkie złożyty dawnego rządu pochodziły z nierowności Praw, każdy człowiek ktory broni lub żałuie tych złożytow, ieſt rzeczywiście *Aryſtokrat.*

Jako rewolucya teraźnieyſza wſkrzeſiła Praw rowność, każdy nieprzyiaciel rewolucyi ieſt *Ariſtokrat.*

To ſłowo ſtało ſię wielce obelżywym; i tak ſię należało; bo, zaſtanowiwſzy ſię cokolwiek, to ſłowo zamyka w ſobie Obraz ſummaryuſzowy wſzyſtkich nieſzczęść i wſzyſtkich wad publicznych.

Nie zginie w używaniu i powtarzaniu uſtawicznym, to ſłowo trwać będzie rownie z okropnością rzeczy ktorą maluie; i nawet im więcey ludzie poznaią ſwe Prawa, im więcey poczuią dobro rowności polityczney i cywilney tym więcey hańby do ſłowa *Aryſtokrat* przywiążą; tak dalece że ten ktoryby nim nieſprawiedliwie był zmazany, udać ſię zechce do Prawa po oczyſzczenie.

http://rcin.org.pl

Oui, vous êtes l'homme de la Nation ; vous êtes ſur-tout le Patron, la voix & l'eſprit de ce Peuple même qui vous a élu ; enfin vous vous êtes donné à tous, & tout entier. Toutes vos heures, toutes vos facultés, votre vie eſt à nous : conſervez-la, ou prodiguez-la ; mais que ce ſoit pour nous. Vous ne pouvez en diſpoſer ; le droit même de la quitter, de l'éteindre volontairement, vous l'avez perdu, & ſi le ſuicide eſt un attentat, c'eſt ſur-tout pour notre Repréſentant. Dans l'antique Cité de Marſeille, la ciguë étoit dépoſée au Tréſor public. Un Citoyen la demandoit au Sénat, qui ſeul pouvoit l'autoriſer à mourir. De même, c'eſt de vos Commettans, c'eſt de nous ſeuls qu'il vous faudroit obtenir la permiſſion de vous délivrer d'une exiſtence importune.

Si donc revêtu d'un tel caractère, inviolable pour vous-même, vous ne pourriez vous tuer de votre propre main, penſez-vous pouvoir vous faire tuer de la main

Tak zaiſte, ieſteś Oſobą Narodową; ieſteś nadewſzyſtko zaſtępem, głoſem, i duchem Ludu tego ktory cię obrał; nakoniec oddałeś ſię wſzyſtkim i całkowicie. Wſzyſtkie twoie godziny, wſzyſtkie twoie przymioty, życie twoie ieſt naſzym; przeſtrzegay go, lub ſzafui nim, ale dla nas. Nie ieſteś Panem iego, utraciłeś nawet prawo porzucić, przerwać go dobrowolnie; ieśli ſamoboyſtwo ieſt wyſtępkiem tym więcey w Reprezentacie naſzym. W ſtarodawnym Mieście Marſylii złożona była trucizna w Skarbcu publicznym. Obywatel proſił o nię Senatu i ten iedynie mogł mu pozwolić umierać. Tak ty od twych powierzycielow, od nas ſamych powinienbyś otrzymać pozwolenie pozbycia ſię ciężaru życia.

Kiedy więc takim zaſzczycony ieſteś harakterem, że ſam go na ſobie gwałcić, że Sam od ſwey ręki ginąć niemożeſz, mniemaſzże, że ci od cudzey ręki ginąć wol-

http://rcin.org.pl

d'un autre ? . . . Non ſans doute , non , le duel , plus coupable que le ſuicide , le duel eſt pour vous un crime de leze-Nation.

En vain vous nous direz que vous défendiez les principes populaires ; qu'on attaquoit la Nation ; que vous avez vengé ſa cauſe ! Dites plutôt que vous l'avez compromiſe & profanée ! La Nation ne vous envoya point pour faire régner la vérité par la force , pour décider , à grands coups d'épée , les queſtions politiques.

Vers le dixième ſiecle , il falloit prononcer ſur un point de droit ; l'Eſpagne ſe partageoit entre le Rite Moſarabique & le Rite Romain. Que fit l'Empereur Othon ? Que fit le Concile ? Ils ordonnerent le combat à outrance. Le glaîve , le ſang & la mort déciderent du meilleur Culte & de la meilleur Loi .... Mais quoi donc ? Etoit-ce à vous à faire ainſi refouler le dix-huitième ſiècle vers la barbarie du dixième ? Lorſque parmi vos nombreux concurrens , nos libres

no ? ...

no? ... Nie zaiſte, poiedynek zbrodnia wyſtępnieyſza niż ſamoboyſtwo, poiedynek ieſt zbrodnią obrażoney Oyczyzny.

Prożnie powieſz, żeś bronił prawideł popularnych, że Narod napaſtowano, żeś ſtrony iego był mścicielem! — Powiedz raczey żeś ią znieſławił, żeś ią zkaził! — Nie wyſłał cię Narod abyś ſiłą utrzymywał prawdę, abyś pogromem żelaza rozwięzywał wątpliwości polityczne.

Około dzieſiątego Wieku wſzczęła ſię iakaś wątpliwość prawna ; Hiſzpania podzielona była między obrządkiem Mozorabow i obrządkiem Rzymian. Co zrobił Ceſarz Othon? co zrobiło Concilium? nakazali bitwę śmiertelną. Zelazo, krew i trupy ſtanowiły lepſzość czci i lepſzość Prawa... Ale coż? tyśże to miał w wieku ośmnaſtym wſkreſzać dzikość dzieſiątego ? Kiedy wpośrzod tylu ubiegaiących ſię z tobą, wolne naſze chęci ciebie

C

http://rcin.org.pl

ſuffrages vous ont préféré, étoit-ce un Champion ou un Législateur qui devoit ſortir de notre ſcrutin impartial? Que ſi, au lieu d'un Orateur armé de raiſon & de vertus, nous avions voulu envoyer un ſpadaſſin fort de ſon bras & de ſon adreſſe, celui que nous aurions choiſi, & nommé par acclamation, c'eût été ſans doute quelqu'un de ces hommes célebres dans l'art de l'eſcrime!.... Conſéquence abſurde, mais trop digne de votre inconſéquente barbarie!

"C'en eſt aſſez, dites vous; je reconnois „ mon erreur, & je ſigne mon arrêt. Sans „ doute je devois différer ma vengeance, „ attendre le terme où, libre de mes fonc„ tions publiques, je rentrois dans mon „ indépendance privée. Mais du moins je „ jure que déformais „ ... Quel ſerment! Vous jurez donc de mettre vos fureurs en réſerve, de n'être criminel que quelques mois plus tard! Bien plus, vous jurez en effet d'aller, à peine dépouillé du caractère de Législateur, vous démentir comme Ci-

wybrały, Szermierz czy Prawodawca miał bydź naſzym wyborem? Gdybyśmy byli chcieli zamiaſt mowcy zbroynego rozumem i cnotą wyſłać iunaka ſilnego i zręcznego, bylibyśmy mianowali zapewne kogoś wſławionego ſzałaputſtwem!... Wnioſek to ieſt dziki, ale zbyt godny okropney twoiey letkości!

„ Doſyć tego, powieſz, uznaię moy błąd „ i ſam ſię potępiam. Należało mi za„ pewne odwlec moią zemſtę, poczekać „ tey chwili, kiedy wolny od urzędowa„ nia publicznego byłbym Panem ſiebie iak „ prywatny. Ale przynaymniey przyſięgam „ że odtąd... „ Co za przyſięga! przyſięgaſz więc zachować twą wściekłość na potym, bydź zbrodniarzem kilką mieſięcy poźniey! przyſięgaſz nad to, że ledwie wyzuty z charakteru Prawodawcy, poydzieſz przeciwnie charakterowi Obywatela. I także

http://rcin.org.pl

toyen. Et c'eſt ainſi que vous penſez vous ſauver du reproche ! Quoi donc! en ceſſant de nous appartenir , n'appartiendrez-vous plus à votre raiſon & à vos principes? Parce que vous ſerez alors diſpenſé d'opiner en Philoſophe ; le ſerez vous d'agir comme vous avez opiné ? Eh bien ! ouvrez les yeux, homme foible & léger ; connoiſſez l'origine du préjugé qui vous tyraniſe ; prévoyez & prévenez ſes effets & ſon influence déſormais incompatible avec la régénération Françoiſe.

Lorſque ſans intérêt, ſans paſſion, & malgré vous même, vous allez donner ou recevoir la mort, quelle eſt la force qui vous entraîne ? L'aſcendant de l'uſage, la ſuperſtition deſpotique du préjugé le point d'honneur.... Le point d'honneur ? infirmité héréditaire des ſociétes modernes, amalgame équivoque & bizarre de la groſſiéreté des mœurs de nos pères, & du raffinement corrompu des nôtres, ſigne monſtrueux d'indépendance & de ſervitude, funeſte ſymptôme

to mniemaſz od nagany uchronić ſię! coż więc! przeſtaiąc zależeć od nas przeſtanieſzże zależeć od twego rozumu i od twoich prawideł? — Ponieważ iuż w ten czas wolno Ci będzie nie myśleć iako Filozof, czyż wolno Ci będzie inaczey czynić iak myślałeś? — Otworz przecie oczy ſłaby i letki Człowieku! rozeznay początek przeſądu ktory nad tobą panuie; chciey przewidzieć ſkutki iego i wpływanie napotym i zapobiedz im iako niezgodnym odtąd z teraźnieyſzym odrodzeniem ſię Francyi.

Kiedy bez potrzeby, bez zapału ipomimo ſiebie ſamego idzieſz śmierć zadać, lub odebrać, iaka ieſt przemoc ktora cię do tego wiedzie ?

Panowanie zwyczaiu, zabobonność deſpotyczna przeſądu, Punkt honoru.... Punkt honoru! choroba dziedziczna ſpołeczności teraźnieyſzych, mięſzanina podeyzrzana i dziwaczna grubości obyczaiow Przodkow naſzych i ſubtelności zepſucia ich Potomkow ; widok poczwarny niepodległości i

http://rcin.org.pl

des vices invétérés d'un odieux Gouvernement !

Nous fourions de pitié, quand nous lisons que nos ancêtres terminoient leurs procès par un duel, ce qui s'appeloit *le Jugement de Dieu.* Eh bien! nous étions, nous sommes encore plus insensés & plus barbares que nos ancêtres.

Dans ces temps d'anarchie, où la France parut rétrograder vers le chaos de l'état sauvage, tout ce qui n'étoit point esclave se déclara indépendant. Dès lors point de justice humaine; une affirmation & un démenti, c'étoit toute la procédure. Celui qui tuoit, gagnoit sa cause; chacun fut la Patrie, le Juge & le Bourreau.

Cette barbarie anti-sociale n'est point un état durable; pour corriger des coutumes féroces, on en fit des institutions régulières. Le duel ordonné par un tiers, devint un acte juridique; on se faisoit justice soi-même;

niewoli; groźna błyskawica zastarzałych wad znienawidzonego Rządu!

Litość nas bierze, kiedy czytamy, że Przodkowie nasi sprawy między sobą poiedynkiem kończyli i nazywali to *Sądem Boskim.* Przebog! byliśmy i iesteśmy ieszcze niż oni dziksi, niż oni szaleńsi.

W tamtych czasach Anarchii, kiedy Francya zdawała się cofać w chaos stanu dzikości, wszystko co niebyło niewolnikiem, ogłosiło się niepodległym. Odtąd nie było Sprawiedliwości ludzkiey; na twierdzeniu, lub zaprzeczeniu kończyło się prawowanie. Ten ktory zabił, wygrywał swą sprawę; każdy sobie był stroną, Sędzią, i katem.

Ta dzikość społeczności przeciwna iest stanem rzeczy przemiiaiącym; dla poprawienia zwyczaiow Barbarzyńskich, zrobiono z nich ustawy porządne. Poiedynek nakazany przez trzeciego stał się krokiem

http://rcin.org.pl

mais c'étoit du moins ſans la ſanction de la Loi.

Saint Louis régna ; ce fut véritablement le premier Roi de France, puiſqu'il en fut le premier Magiſtrat. Le chêne de Vincennes, comme le chêne de Dodone, rendit alors des oracles. L'arbitrage paternel du bon Roi diſcrédita *le jugement de Dieu*, & acquit à ſes Loix l'autorité d'une pieuſe vénération.

Ses ſucceſſeurs, à ſon exemple, ſe firent de la juſtice, une puiſſance. Ils la perfectionnerent par ambition ; c'eſt à leur politique jalouſe que nous dûmes l'abolition d'une Juriſprudence ſanguinaire.

Mais par malheur, les Loix civiles n'ayant été que des conquêtes des Rois ſur les Seigneurs, ceux-ci n'y céderent que par force. Lorſqu'il eurent perdu le pouvoir de les enfreindre, ils trouverent l'art de les éluder. Long-temps régna cette opinion,

prawnym ; wyrządzano ſamym ſobie ſprawiedliwość ; ale temu przynaymniey prawo Sankcyi nie dawało.

Ludwik Swięty panował ; był to pierwſzy iſtotnie Krol Francuzki, bo pierwſzy był ſprawcą ſprawiedliwości. Dąb Wincencki iak niegdyś Dąb Dodony wydawał w tenczas wyroki. Oycowſka ſprawiedliwość dobrego Krola znioſła to co zwano *Sądem Boſkim*, i zyſkała świątobliwą dla Praw Jego cześć i poważanie.

Naſtępcy Jego, za Jego przykładem, zrobili ſobie z ſprawiedliwości, potęgę. Wydoſkonalili ią przez ambicyą, ich to zazdroſney polityce winniśmy byli znieſienie krwawey Juris-prudencyi.

Ale nieſzczęściem Prawa Cywilne niebędąc tylko zwycięſtwami Krolow otrzymanemi nad Panami, iedynie ſiłą, tych przymuſić można było do podlegania im. Skoro utracili władzę ich gwałcenia, wynaleźli ſztukę wykręcania ſię z pod nich.

http://rcin.org.pl

qu'un Gentilhomme n'étoit point ſujet aux formes judiciaires. La puiſſance de Richelieu & de Louis XIV. ſuffit à peine pour les faire reſpecter ; & lorſqu'enfin le pouvoir civil atteignit toutes les têtes, l'inſubordination opiniâtre de l'ariſtocratie nourrit ſoigneuſement ce préjugé, que dans la plupart des différens, le courage récuſoit tous les Juges, & ne reconnoiſſoit de Loi que ſon épée.

Ainſi ſurvécurent à la féodalité tous les préjugés féodaux ; ainſi nos pères furen en effet moins avilis que nous ; s'ils fléchiſſoient, c'étoit du moins devant une réalité : nous rampons ſous un fantôme.

Comment donc a-t-il pu ſe faire que la Nature, le bon ſens, les progrès de la civiliſation ne nous aient pas déjà guéri de cette frénéſie ? Quelles cauſes l'ont perpétuée au milieu de nous ?

Premiérement, l'eſprit de *Gentilhommerie*, & ſur tout l'eſprit de corps, dominans,

Długo to mniemanie panowało, że Szlachcic formalnościom prawnym niepodlega. Ledwie Kardynała de Rychelieu i Ludwika XIV. zdołała potęga utrzymać Praw powagę; i kiedy władza Cywilna rozpoſtarła ſię na wſzyſtkie Oſoby, uparta krnąbrność Aryſtokracyi karmiła troſkliwie ten przeſąd: że w niektorych zayściach odwaga żadnych nie przypuſzcza Sędziow i nieznа Prawa tylko ſwoie żelazo.

Tak wſzyſtkie przeſądy feudalne przeżyły feudalność, tak my więcey niż Przodkowie naſi upodleni ieſteśmy; oni ulegali przed rzeczywiſtością, my ſię przed widziadłem czołgamy.

Jak to ſię ſtać mogło, że natura, rozſądek, wzroſt polerowności nie uleczyły nas dotąd z tego ſzaleńſtwa? Jakie go przyczyny wpośrzod nas uwieczniły?

Nayprzod, *duch Szlachectwa*, a nadewſzyſtko duch parcyalny Stanow przemożnych,

http://rcin.org.pl

exclusifs, réfractaires aux Loix communes, amoureux des vieilles pratiques, qui accoutumerent les hommes à cette logique bizarre : *Il ne se bat point : donc il faut le chasser ; donc il faut rompre tout commerce avec lui.* Impitoyable tyrannie qui forçoit un ami d'aller, les larmes aux yeux, poignarder l'ami qu'il venoit d'embrasser !

Ajoutez-y les faveurs & les prééminences impolitiques dont la manie guerroyante de Louis XIV rehaussa l'état militaire ; d'où il arriva que chacun affectoit de s'en rapprocher par les manières, par le costume, par les airs fanfarons & hautains, enfin par les violences meurtrières.

Voilà ce qui a multiplié les occasions du duel, ce qui en a propagé l'habitude, à tel point, qu'en devenant moins sanguinaire & moins solennel, il étoit devenu plus fréquent & plus général, & que l'usage scan-

wyszczególniaiących się, wyłamuiących się z pod Praw ogólnych, lubiących zastarzałe zwyczaie, ktore przyzwyczaiły ludzi do tego osobliwszego rozumowania : *Bić się niechce, więc go trzeba wypędzić, więc trzeba z nim zerwać wszelką społeczność.* Okropna tyrania ktora przymuszała przyiaciela łzami żalu oblanego, topić żelazo w łonie przyiaciela ktorego dopiero uściskał!

Dodaymy do tego, względy pierwszeństwa przeciwne polityce, ktoremi gorączka woiownicza Luwdika XIV. wyniosła Stan Zołnierski; co przyczyną było, że każdy dla zbliżenia się do Stanu uwielbionego, przybierał sobie iego obeyścia, iego ubior, iego postawę iunacką i wyniosłą, iego nakoniec morderecze gwałtowności.

To iest co rozmnożyło okazye poiedynku, co rozkrzewiło iego nałog do tego stopnia, że stawszy się mniey krwawym i mniey uroczystym, stał się częstszym i powszechnieyszym, i że gorszący zwyczay

http://rcin.org.pl

daleux d'appeller *des ſeconds*, ne s'abolir que pour faire place à la facilité barbare de ſe battre *au premier ſang*.

Enfin les principaux appuis du Point d'honneur, c'etoit ſur-tout notre Gouvernement & notre ſociété, le régne des Deſpotes & le deſpotiſme de femmes. Sous ces deux empires, tout ſe donne à la faveur; tout eſt exception & préférence. Les Deſpotes favoriſoient ce préjugé comme un perpétuel agent de diviſion merveilleuſement propre à diſtraire les Citoyens de l'intérêt commun; les femmes, comme un moyen de domination & de vengence. De-là ces prétentions jalouſes & querelleuſes des amours-propres ſans ceſſe provoqués; de-là cette animoſité générale de tous les Citoyens & de toutes les claſſes ſéparées par un mépris graduel & réciproque; delà ces paſſions haineuſes ſi promptes à l'injure & à la vengence; de-là enfin cet eſprit de vertige qui fit des François un troupeau d'étourdis, ivres de vanité,

przywoływania pomocnikow uſtąpił tylko mieyſca okropney łatwości bicia ſię *poki krwi niema*.

Nakoniec naycelnieyſze podpory punktu honoru były: Rząd naſz i naſza ſpołeczność, panowanie Deſpotow i Deſpotyzm kobiet. Od tych dwoyga rządow wſzyſtko ſię otrzymuie względami; wſzyſtko idzie ſzczególnością i uprzedzeniem. Deſpotowie ſprzyiali temu przeſądowi bo go mieli za niepożyte narzędzie zamieſzek cudownie zdatnych do odwrocenia uwagi obywatelow od dobra powſzechnego; kobiety, maią go za ſrzodek przewodzenia i zemſty. Ztąd te zazdroſne i kłutliwe pretenſye miłości właſnych uſtawicznie poburzanych; ztąd to zwaśnienie wſzyſtkich Obywatelow i wſzyſtkich Stanow podzielonych gardzeniem ſię ſtopniowym i wzaiemnym; ztąd te namiętności nienawiſne tak ſkore do obelgi i zemſty; ztąd nakoniec ten duch ſzaleńſtwa ktory zrobił Francuzow tłumem trzpiotow, upoionych próżnością, gatunek piian-

http://rcin.org.pl

ſorte d'ivreſſe, qui peut, comme celle d'une liqueur empoiſonnée, rendre furieux les hommes les plus doux.

D'infociables coutumes, des vices politiques, des Loix mépriſées & des mœurs mépriſables! voilà donc l'origine, l'aliment & les effets du Point d'honneur & des Duels!

Jugez-vous maintenant. Législateur ou Citoyen, comment vous accorderez-vous avec vous-même? Ou vos principes condamnent votre conduite, ou votre conduite a calomnié vos principes.

Cette contradiction eſt commune, il eſt vrai; nous nous étions trop accoutumés à ne voir dans la Philoſophie ſocial qu'une abſtraction curieuſe, aliment de l'eſprit, ornement du diſcours, vérité d'un autre monde, qu'on ne pouvoit pratiquer ſans paroître fou, comme on ne pouvoit la nier ſans être abſurde. Ils montrerent un grand

ſtwa

ſtwa ktory może nie mniey iak napoy zaprawny, z ludzi nayſłodſzych zrobić dzicz naywściekleyſzą.

Rwiące ſpołeczność zwyczaie, wady polityczne, Prawa wzgardzone i obyczaie wzgardy godne! te ſą początkiem, żywiołem, i ſkutkami punktu-honoru i poiedynkow.

Oſądź ſię teraz. Prawodawca lub Obywatel, iak ſię ſam z ſobą pogodziſz? albo prawidła twoie krok twoy potępiaią, albo krok twoy zpotwarzył twoie prawidła.

Ta przeciwność wprawdzie zbyt ieſt poſpolitą; przyzwyczailiśmy ſię nazbyt nie więcey niewidzieć w Filozofii ſpołeczney tylko głębokość ciekawą, karmę dla dowcipu, ozdobę mowienia, prawdę innego Swiata ktorą uſkuteczniać byłoby pokazać ſię ſzalonym, ktorą zaprzeczać byłoby bydź dziwacznym. Okazali ci wielkie męſtwo

D

http://rcin.org.pl

courage, ceux qui les premiers appliquerent à la chose publique ces bienfaisantes théories! Une grande gloire les en a déjà récompensés. Mais ce premier pas en attend un autre. La raison exigeante & jalouse veut gouverner seul; une conséquence vous enchaîne à celle qui la suit. De la Morale publique, qui émane de la Constitution, doit émaner aussi la morale privée. Voulez-vous être bon Citoyen? mettez vous, ame & corps, tout entier, en harmonie avec cette Constitution, centre commun des devoirs comme des droits.

Ah! sans doute, l'enthousiasme de la vraie liberté & de l'égalité politique seroit inefficace, s'il tomboit au moment où les Loix seront faites. Il faut que cette partie de l'ordre public qui échappe au nivellement des Loix, que les préjugés & les usages se réforment dans un esprit semblable.

Aucunes des habitudes d'un Peuple ne peuvent être indifférentes. Des abus crians

ktorzy pierwsi przystosowali do rzeczy publicznych iey dobroczynną Teoryą! iuż im to nadgrodziła wielkość ich chwały. Ale ten krok czeka drugiego. Rozum niezbyty i o swą władzę zazdrosny sam chce rządzić; wniosek ieden wiąże do drugiego ktory następuie, Z Moralności publiczney ktora wypływa z Konstytucyi wypływać także powinna moralność osobista. Chcesz-li bydź dobrym Obywatelem? poiednay się ciałem i duszą z tą Konstytucyą, przeliy się całkiem wto ogulne centrum wszystkich Praw i wszystkich powinności.

O zaiste! zapał prawdziwey wolności, i rowności polityczney byłby nieskutecznym, gdyby wten czas, kiedy Prawa staną, upadał. Potrzeba ażeby ta część porządku publicznego ktorey że tak powiem strychulec Praw nie doydzie, potrzeba ażeby przesądy i zwyczaie podpadły w tymże samym duchu poprawie.

Niemasz żadnego z nałogow Ludu ktoreby mogły bydź oboiętne. Przerażaiące zło-

http://rcin.org.pl

& des uſages ridicules ont ſouvent la même racine : portez-y la même coignée.

Et d'abord on trouvera une plus funeſte diſcordance. La Conſtitution ne laiſſe de force qu'à la Loi ; le Point d'honneur ne connoît de Loi que la force. Ils ne peuvent ſubſiſter enſemble. Il la détruiroit, s'il n'étoit détruit par elle.

Il eſt une force de la félicité publique, juſqu'ici méconnue, parce qu'elle n'avoit pu ſe montrer ; c'eſt la bienveillance générale & mutuelle des Citoyens qu'uniſſent de véritables liens patriotiques ; c'eſt la Fraternité ſociale. Ce but ineſtimable que les Philoſophes appercevoient dans un lointain douteux ; déjà nous pouvons tous l'entrevoir ; déjà nous croirions y toucher, ſi la guerre inteſtine des duels ne le repouſſoit encore loin de nous.

żyty i śmieſzne zwyczaie, iednym ſię częſtokroć trzymaią korzeniem; ieden im zadać cios trzeba.

I zaraz tu znaydzie ſię ſzkodliwſza nieſforność. Konſtytucya nie zoſtawia mocy tylko Prawu; punkt honoru niezna prawa tylko ſiłę. Zoſtać więc razem nie mogą: on by ią zniſzczył, gdyby ona go nie wykorzeniła.

Jeſt zrzodło ſzczęśliwości publiczney nie znaney dotąd, bo ſię dotąd pokazać nie mogła; to ieſt dobrowolność powſzechna i wzaiemna Obywatelow ktorych prawdziwe związki Patryotyczne łączą; to ieſt Braterſtwo ſpołeczne. Ten cel nie oſzacowany, ktory w wątpliwym oddaleniu przewidywali Filozofowie, iuż nam ſię wſzyſtkim widzieć daie, iuzbyśmy poſiadać go rozumieli, gdyby wewnętrzna Woyna poiedynkow precz go od nas nie odpychała.

http://rcin.org.pl

Les hommes ſont tous frères. Vous, dont l'ame dure répugne à cette fraternité, vous direz qu'elle n'exiſte que dans l'état de nature, & non dans l'état de Société. Quelle erreur! Les hommes, au contraire, ne fraternisent que dans la réunion ſociale. Ah! c'eſt que la ſociété eſt pour l'homme le véritable état de nature; tandis que celui qu'on a nommé ainſi, n'eſt en effet qu'un état contre nature.

L'inégalité des facultés humaines ſert elle-même la *Fraternité ſociale*. Quand l'inégalité eſt naturelle, c'eſt un moyen d'union. Elle ne devient une cauſe de diſcorde, que lorſqu'elle eſt factice & conventionnelle.

La *Fraternité ſociale* ne ſe montre point dans cette politeſſe, la grimace uniforme des vertus & des ſentimens, dont l'orgueil careſſoit l'orgueil, néceſſaire dans un ſociété où les hommes iſolés, diviſés d'intérêt,

Ludzie wſzyſcy ſą Bracia. Wy ktorych twarde ſerce wzdryga ſię tego braterſtwa, powiecie, iż to bydź uiſzczone nie może tylko wſtanie natury, a nie w ſtanie ſpołeczności. Co za fałſz? i owſzem, Ludzie nie brataią ſię tylko w zbiorze ſpołecznym. Ale bo ſpołeczność ieſt dla Człowieka prawdziwie ſtanem natury, a ten ktory tak zwano, nie ieſt w rzeczy ſamey tylko ſtanem przeciw naturze.

Nierowność niemożności ludzkich ſłuży nawet za grunt braterſtwa ſpołecznego. Kiedy nierowność ieſt naturalną, ſtaie ſię śrzodkiem do iedności i niebywa przyczyną rozroźnienia tylko kiedy ieſt dziełem ludzkim, dziełem zmowy i nieſprawiedliwości.

Braterſtwa ſpołecznego nie dowodzi ta grzeczność, przyſada iednoſtayna cnoty i czucia, ktorą duma głaſkała dumę, potrzebna wſpołeczności gdzie ludzie ſamoiedni, poroźnieni intereſami nie mógli ukryć po-

http://rcin.org.pl

ne pouvoient cacher leurs ſoupçons & leurs haînes que ſous le maſque d'affections toutes contraires.

La *Fraternité ſociale* étoit mal ſuppléée par cette *Charité Chrétienne* que la Religion nous commande, ainſi que la Foi, comme ſi on pouvoit aimer ou croire par commandement, fût-ce de Dieu même; vertu ſurhumaine qui, mêlée à mille ſuperſtitions, participe du mepris qu'elles inſpirent, & bientôt perd tout ſon crédit ſur nos ames.

La *Fraternité ſociale* ne ſuppoſe point le ſacrifice de tous les droits perſonnels & la communauté des biens, des travaux, de ſentimens même, qui, à Sparte, ou dans la Republique de Platon, ne laiſſoit à l'individu qu'une exiſtence collective, & ne ſavoit former le Citoyen qu'en anéantiſſant l'homme.

La *Fraternité ſociale* ne ſuppoſe pas même ce patriotiſme excluſif, ennemi de l'huma-

deyrzeń ſwych i nienawiści, tylko pod maſką przeciwney tym cale łagodności.

Braterſtwo ſpołeczne źle było zaſtąpione tą miłością Chrześciańſką, ktorą nam tak pobożność iako i Wiara nakazuie; iak gdyby to można kochać lub wierzyć za rozkazem, choćby Boſtwa ſamego; cnota to nadludzka, ktora zmieſzana z tyſiącznemi zabobonnościami, wraz z niemi ſtaie ſię pogardy uczęſtniczką i prędko traci w umyſłach naſzych ſwą wziętość.

Braterſtwo ſpołeczne nie ciągnie za ſobą ofiary wſzyſtkich Praw oſobiſtych i wſpolności maiątkow, pracy, uczuciow nawet, ktora w Sparcie lub w Rzeczypoſpolitey Platona nie zoſtawiała oſobie ſamey przez ſiebie iſtności, i nie umiała zrobić Obywatela tylko niſzcząc Człowieka.

Braterſtwo ſpołeczne nie ciągnie za ſobą nawet tego wyſzczegolniaiącego ſię patryo-

http://rcin.org.pl

nité, cet égoïſme d'un Peuple qui ne voyoit que des barbares dans les autres Peuples, qui les traitoit comme des races moins nobles, & qu'on pourroit appeller l'Ariſtocratie des Nations. Au contraire, la *Fraternité ſociale* embraſſe d'une affection univerſelle toute la race conſanguine des habitans de la Terre ; elle réſerve ſeulement une douce prédilection pour ceux qui vivent ſous le même ciel & ſous les même Loix.

Oui, que les droits des Citoyens ſoient égaux, *l'intérêt principal* de chacun d'eux ſera le même. C'eſt alors que la *Fraternité ſociale* ne ſera plus ſeulement un ſonge Philantropique.

Quand la Loi n'eſt qu'un ordre arbitraire, tout jugement eſt préference, & les hommes ſont en proie aux reſſentimens furieux qu'excite l'injuſtice. Mais que la Loi ſoit une convention libre & générale, l'arrêt qui

tyzmu, nieprzyiaciela Człowieczeńſtwa, tego Egoizmu iednego Narodu, ktory miał drugie Narody za Barbarzyńcow, ktory ſię z niemi obchodził iakby z mniey ſzlachetnemi pokoleniami i ktory nazwać można było Aryſtokracyą Narodow. Iowſzem *Braterſtwo ſpołeczne* zaymuie przyiaznią ogolną cały rodzay zpokrewniony mieſzkańcow ziemi; zachowuiąc ſobie tylko w ſwym ſercu łagodne pierwſzeńſtwo dla tych, ktorzy pod iednym Niebem i pod iednemi żyią Prawami.

Tak ieſt, niech Prawa Obywatelow będą rowne, *interes naycelnieyſzy* każdego z nich będzie ten ſam dla wſzyſtkich. Na ten czas *Braterſtwo ſpołeczne* ten ſen cnotliwey Filantropii, ſtanie ſię rzeczywiſtością.

Kiedy prawa ſą tylko rozkazem Arbitralnym, każdy ſąd ieſt ſtronnością, i ludzie ſą pełni gorzkiego nieſmaku, ktory na nieſprawiedliwość ſię wzbudza. Lecz niech Prawo będzie umową wolną zgodną i powſze-

http://rcin.org.pl

condamne un Citoyen n'eſt que ſa propre volonté exprimée d'avance par cette Loi ; il la reſpecte ; il ſuccombe ſans ſe plaindre ; il céde ſans haïr. Les différens, les procès même ne troublent point la concorde publique.

Admirable effet de la parité des droits ! elle efface même l'inégalité des jouiſſances. Quand le pauvre ſe compare, quand le foible ſe meſure, ils voient auprès d'eux le niveau de la Loi qui les élève & les conſole ; ils n'accuſent plus que l'aveugle fortune ; & l'envie, à l'aſpect de leurs frères plus heureux, n'envenime point leurs regards & leurs ames.

Ce qu'elle ſuppoſe donc cette *Fraternité ſociale*, c'eſt un Gouvernement combiné dans les vûes ſalutaires de la Nature & de la raiſon, ouvrage de la *volonté commune inſpirée par l'intérêt commun.*

Un tel Gouvernement n'a point exiſté, & nul Peuple encore n'a eu des Loix ; car il

chną, wyrok potępiaiący Obywatela, nie ieſt tylko iego własną wolą poprzedniczo wyrażoną wtym Prawie ; ſzanuie go, bez żalu przegrywa ; bez nienawiści podaie ſię. Zayścia. prawowanie ſię nawet, nie mieſzaią iedności publiczney,

Przedziwny ſkutek Praw rowności! przy niey nawet ginie nierowność używania. Kiedy ubogi obeyrzy ſię na ſiebie, kiedy ſłaby ſię waży, widzą obok ſiebie rownaiący ſtrychuleç Prawa, ktore ich duſze podnoſi i pocieſza ; na ſlepe tylko ſkarżą ſię ſzczęście i widok ſzczęśliwſzych ich braci nie roziątrza ſerce ich zawiścią.

To więc co ciągnie za ſobą to *Braterſtwo ſpołeczne* ieſt : Rząd ułożony dogodnie zbawiennym celom natury i rozumu, dzieło *woli ogolney natchnietey dobrem ogolnym.*

Niebyło ieſzcze takiego rządu ; dotąd żaden Narod Praw nie miał ; bo niemaſz Praw

http://rcin.org.pl

n'y a de Loix que celles qui portent cette empreinte ; car les autres ne ſe maintiennent que par la force.

La puiſſance de la Loi que tous auront faite pour tous, n'eſt pas encore appréciée ; elle dominera ſans contraindre, ſans épouvanter, & preſque ſans punir. Cette Loi accréditée par l'utilité générale, n'aura pas beſoin de la recommandation du Ciel. Elle ne prétendra point deſcendre de la montagne de Sinaï, ni ſortir du Temple de Delphes, ou des bois d'Egerie. Iſſue de la nature des choſes, elle s'illuſtrera de la ſimplicité de ſon origine. Chacun la reſpectera ; car chacun veut la faire reſpecter : chacun la défendra comme ſon ouvrage ; & on attaque rarement ce qu'on a un fois défendu.

Cette Loi enfin eſt une force qui trouve ſon levier dans les corps mêmes ſur leſquels elle doit agir. Elle eſt la Loi du Monde en-

tylko te ktore wſpomnioną noſzą cechę, bo wſzyſtkie inne przemocą ſię tylko utrzymuią.

Potęga prawa ktoreby wſzyſcy zrobili dla wſzyſtkich nieieſt ieſzcze ſłuſznie ocenioną ; panować ona będzie nieprzymuſzaiąc, nie trwożąc, i prawie nie karząc. Prawo to polubione z użyteczności powſzechney niebędzie potrzebowało bydź wſparte zaleceniem Niebios. Nie będzie przyznawać ſobie początkow cudownych, ani ztąpienia z Gory Synai, ani wyiścia z Swiątyni Delphos lub z puſzczy Egieryi. Pochodzące z natury rzeczy, iaśnieć będzie proſtotą ſwego początku. Każdy ſzanować będzie, bo każdy radby go zrobić ſzanownym ; każdy go iako ſwe dzieło bronić będzie ; a rzadko ſię trafia powſtawać przeciwko temu co ſię raz broniło.

Nakoniec to Prawo ieſt ſiłą ktora z tych ſamych ciał na ktore ma czynić ſwey nabywa mocy. Jeſt Prawem Swiata całego,

http://rcin.org.pl

tier, le principe conſervateur, le lien inviſible de l'univerſalité des êtres, tous unis par leurs beſoins, & correſpondans par leurs différences.

Or, comment prétendez-vous concilier avec cette Bienveillance Fraternelle, avec ces Loix de paix, la vengeance perſonnelle des injures, le préjugé du Point d'honneur, l'habitude dépravée des Duels? Déréglement honteux qui fait de la ſociété une horde Barbare, un ramas d'Autocrates (1) aveugles, livrés à leur force & à leur inſtinct!

(1) *Autocrates.* Le choix de ce mot m'avoit d'abord paru étrange; mais j'ai vu enſuite que les Habitans du ci-devant Bailliage de.... n'en avoient pu trouver qui rendit mieux l'idée de cette eſpece d'hommes qui ne veulent reconnoître aucune autorité, aucune dépendance; qui prétendent être *puiſsans par eux-mêmes*; qui ſe mettent au ſein de la Société dans la poſition où ſont entre elles les Nations, & ce qu'on nomme les *Puiſsances*, dont quelques-unes prennent le titre d'*Autocratiques*. Ce nom peut auſſi convenir à certains Corps. Les Parlemens, dans l'ancien régime, le méritoient bien: Et

począ

początkiem zachowywaiącym, węzłem nierozdzielnym ogolności iſtot; wſzyſtkich złączonych z ſobą ich potrzebami i wprawionych w wzaiemność rożnością onych.

I iakże tedy chceſz pogodzić z tą dobrowolnością braterſką, z temi Prawami pokoiu, tę zemſtę oſobiſtą obelgi, ten przeſąd punktu-honoru, ten zwyczay nieprawy poiedynkow?... Haniebna zdrożności, ktora robiſz z ſpołeczności hordę Barbarzyńſką, zgraię Autokratow (b) zaślepionych i ślepo ſwey ſiły i inſtynktu ſłuchaiących!

(b) *Autokratowie.* Zrazu zdawało mi ſię to ſłowo oſobliwſzym; ale potym uznałem że Obywatele Powiatu N... nie mogli znaleść wyrazu lepiey maluiącego ten gatunek ludzi, ktorzy nie chcą uznawać żadney powagi, żadney podległości; ktorzy chcą bydź *potężni przez ſiebie ſamych*; ktorzy na łonie ſpołeczności w takim chcą ſię poſtawić ſtanie, w iakim ſą między ſobą Narody i to co zowią *Mocarſtwa* lub *Potęgi*, z ktorych niektore biorą tytuł *Autokratycznych*. To imie ſłużyć także może pewnym zgromadzeniom. Parlamenta, podług dawnego urządzenia bardzo go warte były: i

E

http://rcin.org.pl

Tous les vains prétextes qui ont juſqu'aujourd'hui juſtifié ces erreurs aux yeux de la raiſon même, ſont déſormais ſans force.

Tant que vous n'avez point connu l'égalité, que ceux même qui ſe ſéparoient de la Nation étoient ſéparés entre eux par une hiérarchie non moins chimérique, qui graduoit à l'infini une odieuſe diſparité; tant qu'enfin chacun de vous fut tout à la fois ſupérieur & inférieur, la menace perpetuelle d'une prompte vengeance étoit peut être néceſſaire pour réprimer le mépris conſtant de tous pour tous, & le forcer à ſe cacher ſous cette affectation d'égards exagérés, qu'on nommoit politeſſe.

ſi, dans le nouveau, des Aſſemblées Primaires, ſous le nom de *Diſtricts*, prétendoient exercer tous les pouvoirs, ſans ſe ſoumettre à aucun, ce ſeroit véritablement des Corps *Autocrates*: Car la hiérarchie légitime des pouvoirs eſt auſſi reſpectable & auſſi néceſſaire que toutes les autres ſont abſurdes & nuiſibles. (*Note de l'Editeur.*)

Wſzyſtkie prożne pozory ktore dotąd te błędy zdawały ſię w oczach ſamego rozumu uſprawiedliwiać, odtąd ſą niczem.

Dopoki nie znano rowności, dopoki ci ſami ktorzy ſię od Narodu oddzielali byli oddzieleni między ſobą nie mniey przywidzianą Hierarchią ktora rożniła z grozą na ſtopnie nieſkończone; dopoki nakoniec każdy z was był razem wyżſzym i niżſzym, może potrzebne było ſtraſzydło nie uſtaiące nieodwłoczney zemſty, dla odparcia wzgardy nawykłey iednych dla drugich i przymuſzenia iey kryć ſię pod tą łagodnością zbytnich względow ktorą grzecznością zwano.

gdyby, podług teraźnieyſzego zgromadzenia, prymaryalne pod imieniem Dyſtryktow chciały wyrządzać przez ſię wſzyſtkie władze, niepoddaiąc ſię żadney centralney, byłyby prawdziwie zgromadzenia *Autokratyczne*. Bo centrum prawne władz tak ieſt czci-godne i potrzebne, iak wſzelkie inne ieſt dziwaczne i ſzkodliwe.

http://rcin.org.pl

Tant que vous n'avez point connu la liberté, vous deviez en effet chérir cette coutume ſauvage, comme le ſimulacre de l'indépendance.

En un mot, tant que vous n'avez point connu de Loi, parce qu'elle eût été vainement invoquée, les injures particulières ne pouvoient trouver de réparation que dans un duel.

Alors, ſans doute, les ames fières & libres durent maintenir avec conſtance cet utile ſupplément de l'égalité, de la liberté & de la Loi.

Mais puiſqu'aujourd'hui vous les poſſédez elles-mêmes, qu'avez-vous beſoin de leur ombre ?

Ditez-vous qu'il eſt des offenſes que la Loi ne venge point ? Quoi donc ? Prétendez-vous que le Légiſlateur doive prévoir toutes les futilités propres à effaroucher cette vanité turbulente qui toujours ſe com-

Dopoki nie znano wolności, muſiano w prawdzie ſprzyiać temu dzikiemu zwyczaiowi iako wyobrażeniu niepodległości.

Słowem, dopoki nie znano Prawa, bo prożno było wzywać iego opieki, obelgi ſzczegolne poiedynkiem tylko odrobione bydź mogły.

W ten czas zapewne duſze harde i wolne powinny były ſtale utrzymywać to, co pożytecznie zaſtępować mogło rowność, wolność i Prawo.

Lecz kiedy te iuż teraz w rzeczy poſiadacie, na co wam ich cienia potrzeba ?

Powieſzże że ſą urazy ktorych Prawo nie karci ? Coż więc ? Chceſzże aby Prawodawca winien był przewidzieć wſzyſtkie drobności mogące obruſzyć tę prożność opryſkliwą ktora wſzyſtko nieſpokoynie do ſie-

http://rcin.org.pl

pare avec inquiétude ? La Loi eſt faite pour réprimer vos paſſions ; & vous voulez qu'elle s'arme pour les ſervir (1)? Que parlez-vous de démenti, de marques de mépris ? Que vous fait un démenti, ſi vous avez dit vrai ? Et puiſque vous êtes l'égal de tous aux yeux de chacun, qui pourroit vous mepriſer, ſi vous n'êtes mépriſable ? En un mot, ſi l'injure eſt grave, la Loi la répare ; ſi elle eſt légère, la bonne conſcience la dédaigne, la grandeur d'ame la pardonne (2). Mais n'oubliez point qu'il n'y a de puniſſable dans l'injure particulière, que le tort fait à la Société, & renoncez à toute autre vengence qu'à celle de la Loi, vengereſſe commune & impartiale.

(1) *Dividamus injuriam à contumeliâ. Prior illa naturâ gravior eſt, hæc levior, & tantum delicatis gravis, quâ non lædantur, ſed offenduntur. Tanta eſt tamen animorum diſſolutio & vanitas, ut quidam nihil acerbius putent.* (Senec.)

(2) " Le tuer, dit Montaigne, eſt bon pour „ éviter l'offenſe à venir ; mais non pour venger „ celle qui eſt faite. „

bie bierze? Prawo ieſt na to aby odpierać twoie namiętności; a ty chceſz aby ſię na ſłużenie im zbroiło? (c) Co mi przytaczaſz, zadanie ci fałſzu, minę pogardy! co ci zadanie fałſzu ſzkodzi, ieżeliś prawdę powiedział? a gdy ieſteś rownym wſzyſtkich w oczach każdego, ktoż mogłby tobą pogardzać, ieżeli nie ieſteś godzien pogardy? ſłowem, ieżeli obelga ieſt wielka, Prawo ią odrabia; ieżeli ieſt letka ſumnienie czyſte nią gardzi, wielkość ią duſzy odpuſzcza (d) ale nie zapominay nigdy że w obeldze ſzczegolney nic na karę nie zaſługuie tylko krzywda ſpołeczności wyrządzona, i czekay zemſty prawa inney żadney nie dopuſzczaiąc ſię, Prawa mściciela ogolnego i bezſtronnego.

(c) *Dividamus injuriam à contumeliâ. Prior illa naturâ gravior eſt, hæc levior, & tantum delicatis gravis, quâ non lædantur, ſed offenduntur. Tanta eſt tamen animorum diſſolutio & vanitas, ut quidam nihil acerbius putent.* (Senec.)

(d „ Zabić go, mówi Montaigne, ieſt dobrze „ aby uniknąć obrazy przyſzłey, ale nie aby ſię „ zemścić tey ktora ſię iuż ſtała. „

http://rcin.org.pl

Qu'alléguerez vous de plus ? Que deux hommes qui ſe joignent volontairement pour vider leur querelle, ne font qu'uſer du droit naturel que chacun auroit ſéparément de terminer ſa propre vie. Mais d'abord, ſi la Loi ne défend pas le ſuicide, c'eſt qu'elle ne peut le punir. Mais, de plus, l'homme qui ſe tue, ne ceſſe d'être Citoyen que pour n'être plus rien. Au contraire, de deux hommes qui vont ſe battre, nul ne veut & ne compte mourir; nul n'a donc renoncé aux droits du Citoyen; nul ne s'eſt donc affranchi de ſes devoirs; nul ne peut donc éluder ni violer la Loi.

—Vous inſiſtez encore. " Le duel eſt une „ chance réciproque; nous la courons de „ plein gré: chacun de nous joue ſa vie, „ comme il joueroit ſa fortune, contre „ celle de ſon ennemi. Qui donc a le droit „ de nous défendre? Qui peut nous en em- „ pêcher „ ?.... Qui ? Barbare ! Nous, la

Coż więcey przytoczyſz? że dwie oſoby ktore zchodzą ſię dobrowolnie dla kończenia między ſobą kłotni, używaią tylko Prawa naturalnego ktoreby każda oſobnie miała życie własne zakończyć. Ale nayprzod, ieżeli Prawo nie zabrania ſamoboyſtwa, to dla tego, że go ukarać nie może. Ale powtore, Człowiek ktory ſię zabiia nieprzeſtaie bydź Obywatelem tylko ſtaiąc ſię odtąd niczym. Przeciwnie z dwoch ludzi ktorzy bić ſię idą żaden nie chce i nie ſpodziewa ſię umierać; żaden więc nie wyzuł ſię z praw Obywatela, żaden więc nie uwolnił ſię z ſwoich obowiązkow; żaden więc nie może ani oſzukiwać, ani gwałcić Prawa,

Upieraſz ſię ieſzcze. " Poiedynek ieſt „ loſem wzaiemnym; dobrowolnie ſię na „ niego puſzczamy: każdy z nas gra o ſwo- „ ie życie tak iakby grał o ſwoy maiątek „ przeciw maiątkowi ſwego nieprzyiacie- „ la. Ktoż więc ma Prawo bronić nam te- „ go? kto nam tego może przeſzkodzić? „

http://rcin.org.pl

Société, la Volonté générale, la Loi, la bonne Police, qui proſcrit tous jeux inégaux. Et quel jeu plus horriblement inégal? Il l'eſt par la force, par l'adreſſe, par le tempérament, par tous les moyens d'attaque & de défenſe; il l'eſt ſur-tout par la valeur des hommes, par le prix & l'utilité de cette vie que vous haſardez. Eh! quand le ſcélérat égorge l'honnête homme, quand l'inſenſé tue l'homme de génie, n'eſt-ce pas la Société qui perd à ce jeu ſanglant & illicite? Vous doutez que la Société ait le droit de réprimer & de punir le duel? Vous n'etes donc pas certain qu'elle ait le droit de punir le meurtre & l'homicide?

Mais quoi! avez vous bien penſé à ce droit de vie & de mort que vous exercez ſans ſcrupule ſur vos ſemblables? Savez-vous bien qu'il n'appartient au Corps ſocial (s'il eſt vrai qu'il lui appartient) que médiatement & dans les ſeuls cas préſumés

Kto? okrutni! my, ſpołeczność, wola ogolna, Prawo, dobra Policya ktora wſzelkich grow nierownych nie dopuſzcza. A gdzież ieſt gra okropniey nie rowna? nie rowna przez ſiłę, przez zręczność, przez temperament, przez wſzyſtkie ſpoſoby Attaku i obrony, nierowna nadewſzyſtko dzielnością ludzi, ceną i użytecznością tego życia ktore na los podaieſz. Przebog! kiedy zbrodzień morduie poczciwego Człowieka, kiedy ſzalenie zabiia Człowieka nie poſpolitego rozumu, ktoż ieżeli nie ſpołeczność traci natey grze krwawey i niegodziwey? wątpiſzże iż ſpołeczność ma Prawo wykorzeniać i karać poiedynki? więc niepewnym ieſteś czyli ma Prawo karać morderſtwa i ludzio-boyſtwo?

Ale coż! pomyślałżeś ſzczerze nad tym Prawem życia i śmierci, ktore bez wſtrętu wyrządzaſz nad podobnemi Tobie? Wieſzże iż to, do zgromadzenia nawet wſpołecznego należy tylko (ieżeli to prawda że doń należy) pośrzedniczo, i iedynie

http://rcin.org.pl

par la Loi ? Tout meurtrier uſurpe donc la ſouveraineté ! Il fait plus ; il arbore la tyrannie.

Non, ceſſez de répéter que les égaremens du Peuple ont ſouillé cette révolution ; vos combats ſinguliers ſont à nos yeux plus illégitimes, plus coupables encore que ſes exécutions arbitraires. Le tumulte, l'exemple, ſes terreurs, ſa miſère, tous l'aveugloit. Il ſembloit même que cette multitude, ſi long-temps oprimée impunément, n'avoit pu d'abord reconnoître ſa liberté qu'à ſes vengeances ; & le ſage pardonnoit, en gémiſſant les terribles repréſailles d'un Peuple qui agiſſoit en vainqueur, parce qu'il fut toujours traité en ennemi.

Et cependant vous abhorriez ſes excès ; vous déteſtiez ſa fureur ; vous, furieux ſans excuſe, meurtrier par orgueil, aſſaſſin calme & volontaire...., Aſſaſſin ! l'ex-

wprzypadkach w Prawie zmiankowanych? Każdy więc zaboyca przywłaſzcza ſobie zwierzchnictwo! więcey czyni, wprowadza tyranią.

Nie; przeſtańcie powtarzać że zaślepienie ludu ſplamiło zacność teraźnieſzey Rewolucyi; waſze bitwy poiedyncze ſą w oczach naſzych bezprawnieyſze niż iego ſamowolne morderſtwa. Rozruch, przykład, Jego trwogi, Jego nędza, wſzyſtko go zaslepiało. Zdawało ſię nawet iż to mnoſtwo, tak długo ciemiężone bezkarnie nie mogło zrazu przekonać ſię o ſwey wolności tylko zemſt wyrządzaniem i rozrzewniany Mędrzec przepuſzczał w duſzy, te okropne wzaiemności ludowi ktory poſtępował iak zwycięzca, bo ſię z nim zawſze iak z nieprzyiacielem obchodzono.

A iednak brzydziłeś ſię iego wykroczeniami, nienawidziłeś iego zapalczywości; Ty, zapalczywy bez exkuzy, Morderca przez dumę, zboyca zimny i dobrowol-

http://rcin.org.pl

preſſion vous révolte Mais vous l'êtes en effet. Car enfin, s'il eſt vrai qu'il n'y ait point de combat où les forces des combattans ſoient pleinement égales, il faut bien reconnoître qu'il n'eſt point de duel qui ne ſoit, aux yeux de la Juſtice & de la Nature, un Aſſaſſinat.

Ah! l'Humanité ne ſera-t-elle toujours qu'un vain nom! *Qu'as-tu fait de ton frère*, cria la Voix céleſte au premier homme qui verſa le ſang d'un homme? *Suis-je donc le gardien de mon frère*, répondit le meurtrier? Telle eſt la réponſe de l'Egoïſte puiſſant! Telle pouvoit être auſſi votre réponſe, quand loin d'être une ſeule famille, nous n'étions pas ſeulement des animaux de la même eſpèce. Mais maintenant que la Conſtitution vous a donné des frères, vous êtes leur gardien, comme ils ſont les vôtres, & leur ſang réjaillira ſur vous.

C'eſt donc à vous de voir maintenant ſi vous voulez, au ſein du nouvel ordre ſocial,

ny.... Zboyca! ten wyraz cię obruſza. Ale w ſamey rzeczy nim ieſteś. Bo ieżeli ieſt prawdą że niemaſz potyczki gdzieby ſiły biiących ſię były zupełnie rowne, tedy przyznać potrzeba że niemaſz poiedynku, ktoryby w Oczach ſprawiedliwości i natury nie był zboieſtwem.

Przeboġ! czyż ludzkość czczym tylko zawſze będzie wyrazem! *Coś zrobił z twym Bratem?* wołał głos Niebiańſki do człowieka ktory pierwſzy rozlał krew Bliźniego. *Alboż ia ieſtem ſtrożem moiego Brata?* odpowiedział zaboyca. Taka ieſt odpowiedź przemożnego Egoiſty! Taka też i twoia bydź mogła, wtedy gdy zamiaſt bydź iedną Familią, nie byliśmy nawet iednego rodzaiu zwierzętami Ale teraz kiedy Konſtytucya dała Ci Braci, ieſteś ich ſtrożem, oni ſą ſtrożami twemi i krew ich padnie na ciebie.

Uważ więc teraz, czy chceſz na Łonie nowego ſpołeczności porządku, zachować

http://rcin.org.pl

conſerver la vieille barbarie des duels, reproduire la Féodalité éteinte, exhumer, pour ainſi dire, ſon cadavre, rompre les premiers nœuds de la *Fraternité ſociale*, & inſulter la Conſtitution dans ſon berceau.

Et ne dites point que ces conſéquences ſont d'une impraticable rigueur: il ne falloit pas poſer les principes, ſi vous n'en pouviez ſouffrir l'entière application. Puiſque vous avez oſé affranchir la Politique des règles poſitives, laiſſerez-vous la Morale errer dans les détours d'un ſcepticiſme fuborneur? Depuis que les Philoſophes ſont devenus les Publiciſtes du genre humain, depuis que votre Code n'eſt que ce qu'il doit être; une chaîne de raiſonnemens impératifs, la pratique & la théorie, les devoirs & les convenances, les Loix & les uſages doivent ſe réconcilier. Pour bien agir, il faut d'abord bien conclure; &, ſans une ſaine logique, il n'y a plus de bon Citoyen.

dawną dzikość poiedynkow, wznowić przytłumioną Feudalność, wſkrzeſić że tak powiem iey trupa, ſtargać pierwſze związki *Braterſtwa ſpołecznego*, i wzgardzić rodzącą ſię Konſtytucyą.

Nie mow tego że te wnioſki ſą niepodobney w wykonaniu oſtrości. Nie należało kłaść prawideł kiedy zcierpieć nie mogłeś zupełnego ich ſtoſowania. Ponieważ śmiałeś odiąć Polityce przepiſy wyraźne, pozwoliſzże Moralności błądzić w zakrętach zwodniczego Pironizmu? Odtąd iak Filozofowie ſtali ſię Juriſconſultami rodzaiu ludzkiego, odtąd iak Kſięga Praw ieſt tym czym bydź powinna, ieſt łańcuchem rozumowań nieodzownych, Praktyka i Theorya, obowiązki i dogodności, Prawa i zwyczaie poiednać ſię z ſobą powinny. Ażeby dobrze czynić, dobrze nayprzod wnioſkować potrzeba; i bez zdrowey Loiki, niemaſz dobrego Obywatela.

http://rcin.org.pl

Mais, dites vous, L'Opinion me ſubjugue:
" Moi! refuſer le combat! je frémis à cette
„ penſée: la haîne m'épie, & ſe prépare à
„ traveſtir en lâcheté le courage de la rai-
„ ſon. Ne voyez-vous pas l'homme hon-
„ nête & ſage s'étonner lui-même, &
„ m'éviter à m'abandonner à la riſée publi-
„ que? Car ce Peuple ingrat, pour qui
„ j'aurais bravé l'Opinion, apprendra bien-
„ tôt de mes ennemis à me mépriſer, &
„ me punira lui-même des ſacrifices que
„ je lui fais. Je ne lirai plus dans tous les
„ yeux que le dédain & l'injure, & me
„ voilà en un inſtant l'objet de la pitié du
„ brave & des outrages du lâche.

" Quel raiſon, ou plutôt quel Cyniſme
„ inflexible ne fléchiroit devant l'inſuppor-
„ table torture de la honte? Ou je fuirai
„ les hommes, ou je ſerai eſtimé des hommes.

„ L'Opinion comme la néceſſité, comme
„ la mort même, diſpoſe aveuglément des

Ale powieſz „ Opinia ieſt nademną;
„ Jabym miał odmowić bić ſię! na myśl
„ ſamą drzę cały: Nienawiść mnie ſzpie-
„ guie i gotowa ieſt udać męſtwo rozumu
„ za podłość. Widziſz, oto człowiek u-
„ czciwy i roſtropny ſam ſię dziwi, i u-
„ nika odemnie i zoſtawia mnie ſzyder-
„ ſtwu publicznemu; bo ten lud niewdzię-
„ czny dla ktorego byłbym ſię nielękał
„ Opinii, nauczy ſię wkrotce od moich
„ nieprzyiaciół mną pogardzać, on ſam
„ mnie karać będzie za ofiarę ktorą mu
„ czyniłem. Niewidziałbym odtąd w oczach
„ wſzyſtkich tylko poniżenie i w iednym
„ mgnieniu oka ſtałbym ſię celem polito-
„ wania śmiałka, i napaści tchorza. „

„ Jakiż umyſł albo raczey ktory upar-
„ ty Cyniſta nieugiąłby ſię przed nieznośną
„ wſtydu męczarnią? Albo ucieknę z po
„ śrzod ludzi, albo zyſkam ludzi ſzacunek.

„ Opinia tak iak konieczność, tak iak
„ śmierć ſama, włada ślepo śmiertelnikami.

http://rcin.org.pl

„ humains. L'Opinion nous fait ſages ou
„ inſenſés comme le haſard nous fait riches
„ ou pauvres. Cette opinion enfin, & ces
„ douze ſiècles honteux qui l'ont formée,
„ & cette multitude encore eſclave d'une
„ tradition inhumaine, voilà mes complices.
„ Que dis-je! voilà les ſeuls coupables.
„ Eux ſeuls arment & conduiſent ma main;
„ ne demandez compte qu'à eux du ſang
„ que je répans, de mes attentats contre
„ l'humanité & contre la Loi. „

Que pouvez-vous dire de plus? Et cependant vous n'êtes pas juſtifié!

Ici le Stoïcien Epictete vous répondroit d'abord: „ Pourquoi as-tu placé hors de
„ toi ta félicité? Quel eſt ce beſoin factice
„ d'une eſtime autre que la tienne? Point
„ de bonheur pour qui le fait dépendre
„ d'un témoignage indépendant de lui-
„ même. „ Non, cette Philoſophie étoit bonne pour un eſclave qui avoit une ame

„ Opinia nas udaie za roſtropnych lub za ſza-
„ lonych tak iak nas los robi bogaczami lub u-
„ bogiemi. Ta to nakoniec Opinia, i te dwa-
„ naście haniebnych Wiekow ktore ią ugrun-
„ towały, i ten tłum ieſzcze niewolnikow
„ podaney Wiekiem Wiekowi dzikości,
„ to ſą moi wſpolnicy. Co mowię! to
„ ſą iedyni winowaycy. Oni iedynie zbro-
„ ią i prowadzą mą rękę; oni ſię niech
„ ſprawią z krwi ktorą rozlewam, z prze-
„ ſtępſtw moich przeciw ludzkości i prze-
„ ciw Prawu. „

Coż nad to więcey powiedzieć mogłeś? a iednak nie ieſteś u prawiedliwiony!

Tuby ci zaraz Stoiczny Epiktet odpowiedział: „ Za coś twey ſzczęśliwości
„ w tobie ſamym nie zamknął?... Co to
„ ieſt ta zmyślona potrzeba ſzacunku in-
„ nego niż twoy własny? Niemaſz ſzczę-
„ ścia dla tego kto go zaſadza na świa-
„ dectwie w mocy iego nie będącym. „
O nie! ta Filozofia dobra była dla niewol-

http://rcin.org.pl

libre. Mais nous, nous penſons au contraire que le déſir d'être eſtimé eſt un ſentiment louable, un lien civique, un beſoin naturel à l'être ſociable; & lorſqu'il a fait le malheur des hommes, nous n'en accuſions que le Gouvernement. C'étoit la honte des mœurs & le crime des Loix.

Vous cependant qu'épouvante & qu'égare l'opinion, l'avez-vous bien enviſagé, cét objet de terreur? Si ce n'étoit plus qu'une ombre devant laquelle vous tremblez! vous êtes vous fait enfin cette queſtion premiére? Qu'eſt-ce que L'Opinion?

Nous y répondrons pour vous, en conſultant l'eſſence, l'origine & la ſituation des choſes, l'exiſtant, le mieux & le poſſible.

L'Opinion, quelle qu'elle ſoit, eſt *le ſentiment & le jugement du grand nombre ſur les hommes & ſur les choſes.*

nika ktory miał duſzę wolną. Ale my, my przeciwnie myślemy że chęć bydź ſzacowanym ieſt uczuciem chwalebnym, ogniwem Obywatelſtwa, potrzebą wrodzoną dla iſtoty ſpołeczney; i ieżeli ta robiłanieſzczęście ludzi, Rządy tylko o to obwiniamy. Było to hańbą obyczaiow i Praw grzechem.

Ty iednak ktorego Opinia przeſtraſza i obłąkuie, wpatrzyłżeś ſię dobrze w to ſtraſzydło? A gdyby to cień był tylko przed ktorym drzałeś! zrobiłżeś ſobie to pierwſze pytanie: co to ieſt *Opinia*?

Odpowiemy za ciebie, radząc ſię treści, początku i ſkładu rzeczy, tego co ieſt, co bydź może, i co bydź może nayle-piey.

Opinia iakakolwiek bądź, *ieſt zdaniem i Sądem wielkiey liczby o Ludziach i o rzeczach.*

http://rcin.org.pl

L'opinion eſt donc un pouvoir moral qui réſide comme tous les autres pouvoirs, dans le Peuple.

La *Pluralité* eſt donc l'élément néceſſaire de l'Opinion, comme de la Loi.

Mais cette *Pluralité* peut être réelle, ou n'être qu'apparente.

Pour qu'elle ſoit *réelle*, il faut que les droits des hommes ſoient égaux; car c'eſt alors ſeulement que les hommes pourront avoir tout enſemble un intérêt propre & un intérêt général; c'eſt alors ſur-tout qu'il leur ſera permis de tendre directement vers l'un & vers l'autre, d'en exprimer librement le vœu, & de juger ſuivant leurs impreſſions communes. Or, la *pluralité réelle* n'eſt pas tant celle des voix, que celle des intérêts. Ainſi que l'intérêt public, l'opinion publique ſe forme du combat des intérêts privés & des ſentimens individuels.

Ainſi par-tout où vous diſtinguez une contradiction frappante entre les intérêts

Opinia więc ieſt władzą moralną wpoloną w Narod tak iak wſzyſtkie inne władze.

Większoliczność więc ieſt żywiołem potrzebnym Opinii, tak iak prawa.

Ale ta większoliczność może bydź *rzeczywiſta* lub tylko *pozorna*.

Aby była rzeczywiſta, potrzeba ażeby Prawa wſzyſtkich ludzi były rowne; bo w ten czas tylko ludzie będą mieć mogli razem interes właściwy i interes powſzechny; w ten czas nadewſzyſtko wolno im będzie dążyć proſto do iednego i do drugiego, wyrażać wolnie żądanie onych, i ſądzić podług przyiętych ogolnie wrażeń. *Większoliczność* zaś *rzeczywiſta* nie ieſt Głoſow ale intereſow. Opinia publiczna, tak iak interes publiczny wynika z ſporu intereſow ſzczegolnych i zdań oſobiſtych.

Wſzędzie przeto gdzie uznaſz widoczne przeciwieńſtwo między intereſami i zda-

http://rcin.org.pl

du grand nombre & les jugemens, concluez que la *pluralité* n'eſt qu'*apparente*. Obſervez même de plus près; vous verrez que l'opinion s'y compoſe de ſentimens reçus forcément dans toutes les ames, de jugemens répétés ſans réflexion par toutes les voix; que la tradition, l'autorité, l'exemple, l'habitude, ſont les uniques ſources de l'opinion; qu'enfin commune à tous, elle n'eſt propre qu'à un petit nombre.

Pour que la baſe de l'opinion ſoit une *pluralité réelle*, il n'eſt pas même néceſſaire que le plus grand nombre ſoit éclairé; il ſuffit qu'il puiſſe donner avec liberté un aſſentiment réfléchi aux jugemens éclairés. D'ailleurs l'inégalité des lumières ne fait pas que la valeur des jugemens ſoit inégale dans la même proportion: l'eſpèce de lumière qui eſt le plus inégalement répartie, n'eſt pas celle qui dirige les opinions ſur les *principaux intérêts publics*; car le plus grand nombre des hommes eſt fort bon juge en ces matières.

niami wielkiey liczby, wnieś, iż *większość* ieſt tylko pozorna. Przypatrz ſię nawet bliżey; zobaczyſz, że Opinia ſkłada ſię tam z zdań naciſkiem we wſzyſtkie duſze wpoionych, z Oſądzeń bez uwagi wſzyſtkiemi głoſami powtarzanych; że podanie, powaga, przykład, zwyczay ſą iedyne źrzodła Opinii; że nakoniec wſpolna wſzyſtkim, małey tylko liczbie ieſt właściwa.

Ażeby zaſadą Opinii była *większość rzeczywiſta*, niepotrzeba nawet aby większa liczba była oświeconą, dość ieſt gdy ma wolność przyſtać z rozwagą do zdań oświeconych. Nadto, nie równość świateł nierobi ważności zdań wtey ſamey proporcyi nierowną: Ten gatunek światła ktory kieruie mniemania nad *celnieyſzemi intereſami publicznemi* nie ieſt naynierowniey rozſzerzony; bo większa liczba ludzi ieſt bardzo dobrym w tych materyach Sędzią.

http://rcin.org.pl

L'opinion doit donc toujours être le ſentiment & le jugement d'une *pluralité véritable*. L'abſurdité des opinions d'un Peuple eſt donc la preuve qu'elles ſont les réſultats d'une *fauſſe pluralité*. Car dans l'union des intérêts eſt la lumière comme la force; & la Nature a doué l'intérêt commun d'un inſtinct infaillible.

Quel étrange contraſte entre la perfection ſociale dont nous prenons enfin la route, & la plus grande corruption ſociale, à laquelle nous étions parvenus!

Parmi nous, la philoſophie conſiſtoit à braver en tout l'opinion, tandis qu'en effet toute philoſophie, toute morale, toute Loi même ne devroit être autre choſe que l'opinion.

Bien plus; l'idée d'une Nation parfaitement ſage, paroît chimérique, tandis qu'en effet, ſi la parfaite ſageſſe pouvoit exiſter, ce ſeroit dans une Nation, & non dans un

Opinia więc powinna bydź zawſze zdaniem i Sądem *większo liczności prawdziwey*. Dziwaczność mniemań iakiego ludu ieſt dowodem, że te ſą wypływem fałſzywey większo-liczności. Bo w iedności intereſow tak światło iak i moc ſię znayduie, a natura opatrzyła interes ogolny inſtynktem nieomylnym.

Co to za niezmierna przeciwność między doſkonałością ſpołeczną na ktorey ścieſzkę trafiamy nakoniec, i tym naywyżſzym zepſuciem ſpołecznym, do ktoregośmy byli doſzli.

U nas Filozofią było, mieć za nic we wſzyſtkim Opinią, kiedy w rzeczy ſamey wſzelka Filozofia, wſzelka moralność, wſzelkie nawet Prawo nic więcey bydźby niepowinny tylko Opinią.

Więcey nawet; zdaie ſię bydź przywidzeniem wyobrażanie ſobie Narodu doſkonale roſtropnego, kiedy w rzeczy ſamey, gdyby doſkonała roſtropność bydź gdzie mo-

http://rcin.org.pl

individu ; car une Nation ſeule pourroit s'affranchir de toutes les paſſions, de tous les préjugés ; &, dans cette ſublime indépendance, ſentir, penſer, agir ſuivant l'impeccable direction de l'intérêt commun, la même que celle de la raiſon ſuprême, qui ſans dout ne peut être, pour des créatures humaines, que le pure diſcernement de leur bonheur véritable.

Tant l'art ſocial eſt encore dans l'enfance! tant l'Etat des choſes formoit avec la Nature des choſes un contre-ſens univerſel!

Appliquons enfin ces principes. L'opinion, dans ſon eſſence, doit être le jugement du grand nombre ; or, parmi nous le grand nombre ne ſavoit, n'oſoit & ne pouvoit juger. La meſure naturelle de l'Opinion eſt le bien commun de la Cité, de la Patrie : or, nul bien n'étoit commun entre nous ; or, nous n'avions point de Patrie.

gła, tedy w Narodzie a nie w Oſobie ; bo Narod iedynie mogłby ſię uwolnić od wſzelkich namiętności, od wſzelkich przeſądow ; i w tey przezacney niepodległości. czuć, myśleć, czynić podług niezboczney ſkazowki intereſu ogolnego podobney do ſkazowki Mądrości naywyżſzey, ktora dla ſtworzeń ludzkich więcey bydź niemoże. iak czyſte rozeznanie ich ſzczęśliwości prawdziwey.

Tak daleko ieſzcze nauka ſpołeczna ieſt w dzieciństwie! tak daleko ſkład rzeczy z naturą rzeczy, przeciwiły ſię ſobie powſzechnie!...

Przyſtoſuymy nakoniec te prawidła. Opinia w ſwey treści powinna bydź Sądem wielkiey liczby : U nas zaś wielka liczba nie umiała, nieśmiała i nie mogła ſądzić. Naturalna miara Opinii ieſt dobro wſpolne Kraiu, Oyczyzny ; żadne zaś dobro niebyło wſpolne u Nas, My zaś nie mieliśmy Oyczyzny. Opinia będąc tym

http://rcin.org.pl

L'Opinion telle qu'elle devroit être, ne ſeroit autre choſe que la Morale publique : or, parmi nous, elle n'étoit que l'Immoralité générale. Ce n'eſt donc pas aſſez de dire que l'Opinion étoit corrompue. Il eſt donc évident qu'il n'y avoit point d'Opinion.

Eh ! ce qui en portoit le nom, le méritoit-il en effet ? Ce qu'on appelloit le Public, qu'étoit-ce donc ? Rien autre choſe que le concours d'une centaine de ſociétés, qui, réuniſſant tous les moyens de domination & d'influence, commun quoient leurs travers à tout l'empire. Il eſt bien temps de le reconnoître. Les préjugés du François, comme tous ſes maux, n'étoient que des émanations ariſtocratiques. Un petit nombre de Tyrans nous donnoit le ſignal des erreurs favorables à ſa tyrannie. comme ils armoient le bras du Peuple pour opprimer le Peuple, ils employoient ſon eſprit à l'avilir lui-même. L'honneur & le des-

czym bydź powinna, byłaby Moralnością publiczną, u Nas zaś była tylko niemoralnością powſzechną. Nie doſyć więc ieſt powiedzieć że Opinia była zepſuta. Jeſt więc oczywiście że Opinii nie było.

To co iey imie noſiło, wartoż go było w rzeczy ſamey? To co zwano publicznością coż więc było? Nic więcey tylko zbiorem może ſta ſpołeczeńſtw ktore zagarniaiąc wſzyſtkie ſpoſoby przewodzenia i wpływania reſzcie Państwa całego udzielały ſwoich zdrożności. Czas to iuż poznać; przeſądy Francuzow tak iak wſzyſtkie ich nieſzczęścia były iedynie wylewy Aryſtokratyczne. Mała liczba tyranow dawała nam haſło błędow przyiazynch ich tyranii. Zbroili oni ręce ludu aby lud uciemiężać, kierowali umyſł iego aby ſam ſię nim znieważał. Honor i poniżenie, nakazywanie i poſłuſzeńſtwo, wſzy-

http://rcin.org.pl

honneur, comme le commandement & l'obéiſſance, comme toutes les charges & tous les avantages de la Société, étoient répartis au profit de leur orgueil & à la honte du grand nombre. Car ils s'étoient faits les juges de l'honnête & du beau, de toutes les vertus, de toutes les convenances; & la Nation abuſée, mettoit une lâche vanité à répéter les arrêts de leurs caprices. Imiter leurs maîtres, c'eſt l'ambition des eſclaves.

Mais enfin les baſes de l'opinion ſont renouvellées, comme tous les fondemens de cette grande ſociété d'hommes qui cultive le fol fécond de la France. Il n'y a plus qu'une ſeule claſſe de Citoyens. L'aſcendant des conditions élevées tombe avec leur élévation. Moins enviées, moins craintes ſur tout, elles ſeront moins imitées. Les hommes devenus égaux s'eſtimeront également, & ne voudront recevoir que d'eux-mêmes leurs ſentimens ou leurs er-

ſtkie korzyści i ciężary ſpołeczności rozrzucone były na zyſk ich dumy, a na hańbę wielkiey liczby. Bo oni ſię zrobili Sędziami tego co ieſt pięknym i uczciwym wſzyſtkich Cnot, wſzyſtkich przyzwoitości; a Narod omamiony miał tę nikczemną prożność powtarzać ubrdań ich wyroki. Naśladować ſwe Pany, ieſt ambicyą niewolnikow.

Ale przecież odmienione, ſą zaſady Opinii tak iak wſzyſtkie fundamenta tey wielkiey ſpołeczności ludzi ktora żyżną Francyi ziemię poſiada. Niemaſz iuż więcey tylko ieden Rzęd Obywateli. Upada przewaga wynieſionych Stanow z ich wynioſłością. Mniey zazdroſzczone, mniey zwiaſzcza obawiane, mniey naśladowane będą. Ludzie ſtawſzy ſię rownemi, rownie ſię ſzacować będą i niezechcą przyimować od nikogo tylko od ſiebie ſamych ſwe zda-

http://rcin.org.pl

reurs ; toutes les paſſions , tous les caractères pourront lutter enſemble. De ce mélange d'elémens libres & de mouvemens ſpontanés ſe formera la véritable Opinion. Indépendante & ſouveraine, elle ſera comme la Loi , l'ouvrage de tous. Tous auront donné une voix pareille : & s'il eſt une Minorité qui conſerve quelque prépondérance, ce ſera celle du génie & des vertus.

En vain vous objectez les habitudes priſes & la difficulté de les vaincre. Les habitudes des Nations , comme celles des individus , ne s'enracinent que lorſqu'elles ſont volontaires. Auſſi n'y a-t-il de caractère national , de préjugés nationaux que chez un Peuple libre. Le François étoit donc ſans caractères & ſans préjugés propres , comme ſans liberté. Il n'aura point à quitter des opinions , mais plutôt à en choiſir une. Il reſſemble au rocher muet qu'une Divinité vient d'animer. Tout à l'heure ce

nia i ſwe błędy; wſzyſtkie charaktery , wſzyſtkie namiętności będą mogły walczyć razem. Z tego zmieſzania żywiołow wolnych i ruchu ich ſwobodnie wſpolnego wyniknie prawdziwa Opinia. Niepodległa i zwierchnicza, będzie tak iak Prawo, dziełem wſzyſtkich. Wſzyſtkich Głos będzie iednakowy: a ieśliby była mnieyſzo-liczność ktoraby znalazła iaką przewagę, to chyba wyſzości Cnot i rozumu.

Prożnie przywodziſz nałogi przyięte i trudność ich zwyciężenia. Nałogi Narodow tak iak i oſob w ten czas ſię tylko wkorzeniaią kiedy ſą dobrowolne. Niema też przeto charakteru Narodowego ani przeſądow Narodowych tylko lud wolny. Francuz więc był bez charakterow i bez przeſądow właściwych bo bez wolności. Nieporzucać Opinią ale dać ſobie ią raczey potrzeba mu będzie. Podobny do niemey ſkały ktorą boſtwo iakie ożywiło:

http://rcin.org.pl

n'étoit qu'un écho ; maintenant c'eſt une voix.

Oui, ceſſez de croire que le Peuple François continue d'être le ſervile écho des opinions ariſtocratiques. Les habitudes de l'eſclavage ſe perdent plus facilement que celles de la tyrannie : eh ! vous verrez qui des Grands ou du Peuple ſera le plus-tôt digne du nom de Citoyen.

Avec quelle facilité les eſprits ont accueilli les vérités nouvelles ! De toutes les anciennes maximes, celles qui ne ſont point encore odieuſes, ſont du moins ſuſpectes. Des ſouvenir amers, une flatteuſe perſpective ont rendu chères au Peuple les inſtitutions naiſſantes. Il ne doit qu'au préſent un commencement d'exiſtence ; tout le paſſé eſt, pour ainſi dire, diffamé à ſes yeux.

Le moment eſt venu, où le François en défience contre toutes les erreurs traditionnelles, voudra examiner quelles idées lui

dopiero echem tylko, teraz iuż ſtało ſię głoſem.

Tak ieſt, przeſtańcie wierzyć że Lud Francuzki będzie ieſzcze poßuſznym echem Opinii Aryſtokratycznych. Łatwiey ſię tracą nałogi niewoloictwa niż tyranii: O! zobaczemy kto pierwey, Wielcy czyli lud, ſtanie ſię godnym imienia Obywatela.

Z iaką łatwością umyſły prawdy nowe przyięły ! Wſzyſtkie zaſtarzałe maxymy ieżeli nie ſą ieſzcze obrzydzone, ſą przynaymniey wpoleyzrzeniu. Gorzkie wſpomnienia, podchlebna przyſzłość, zapaliły ludu ſerce do rodzących ſię uſtaw. Początek bytu ſwoiego winien dopiero teraźnieyſzości, cała przeſzłość że tak powiem zhańbiona ieſt w iego oczach.

Przyſzła chwila, że Francuz oſtrożny przeciw wſzyſtkim błędom ſpadkowie ſobie podanym zechce rozſtrząſnąć wyobra-

http://rcin.org.pl

furent tranſmiſes du bien & du mal, de la gloire & de l'infamie. Accoutumés bientôt à puiſer nos jugemens dans les rapports de l'intérêt commun, du Patriotiſme & de la Loi, ſans doute nos mépris & notre eſtime ne tomberont plus ſur les mêmes hommes & ſur les mêmes actions. Puiſque nous avons briſé les Idoles, nous réformerons le Culte; & puiſqu'on va honorer ce qui fut dégradé, nous jugerons s'il ne convient pas de dégrader tout ce qui fut honoré.

Or, de toutes les ſuperſtitions ſociales, celle du faux honneur, la plus contraire au régime civique, ſera la première citée & flétrie au Tribunal du Civiſme naiſſant. Encore quelques inſtans; le Point d'honneur ne paroîtra plus qu'un préjugé ſéditieux, le Duel qu'une inſurrection; & de même que nous voyons déjà le mépris public punir, comme un voleur public, celui qui fraude la dette de l'impôt, ainſi nous verrons tout bon Citoyen déteſter & pourſui-

żenia ktore mu ſię doſtały, dobrego i złego, chwały i nieſławy. Wkrotce przyzwyczaieni czerpać zdania naſze w ſtoſunkach dobra ogolnego, Patryotyzmu i Prawa, nie tych ſamych ludzi, nie te ſame czyny zapewne ſciągać naſzą wzgardę i ſzacunek będą. Kiedyśmy bałwany ſkruſzyli, to i cześć odmieniemy; i kiedy wielbiemy to co było poniżone, zobaczemy czy nieprzyſtoi poniżyć to wſzyſtko co było wielbione.

Z wſzyſtkich zaś zabobonności ſpołecznych, nayprzeciwnieyſz aduchowi Obywatelſtwa, fałſzywy honor, naypierwſzy pociągniony i znieſławiony będzie, przed Trybunałem Obywatelſtwa wzraſtaiącego. Jeſzcze chwil kilka; a punkt honoru będzie tylko przeſądem buntowniczym, poiedynek rokoſzem; i rownie iak iuż widziemy wzgardę publiczną karzącą iak złodzieia publicznego, tego ktory oſzukuie należytość podatkową, rownie zobaczemy każdego dobrego Oby-

http://rcin.org.pl

vre, comme une ſorte de Contrebande judiciaire, ces barbares violations des Loix civiles & de la Fraternité ſociale.

Vous-même, nous oſons le prédire, Nobles, (ou ce qu'on nommoit ainſi) enivrés des préventions féodales, eſclaves puſillanimes d'une opinion féroce, vous briſerez ſes chaînes: vous changerez avec les mœurs & la ſociété même. Ces petites paſſions qui vous irritoient ſans ceſſe, elles naiſſent dans le déſœuvrement, comme les couleuvres dans des eaux ſtagnantes. Plus dignement occupés des grands intérêts de la Patrie, des rixes pointilleuſes n'aigriront plus vos ames. Plus libres, vous vous eſtimerez davantage; & celui qui s'eſtime ſe croit rarement offenſé. Devenus Citoyens, devenus homme, vous abandonnerez à un ſexe foible cette iraſcibilité puérile de l'orgueil qui vouloit mourir ou tuer pour un malentendu. Vous imiterez ce Peuple aujourd'hui votre égal en droits, & toujours votre ſupérieur en bon ſens; il ſe livre à ſa colère,

watela, nienawidzącego i ścigaiącego, te Barbarzyńſkie gwałcenia Praw Cywilnych i braterſtwa ſpołecznego

Wy ſami, śmiemy wam to przepowiedzieć wy Szlachta (lub co tak nazywano) upoieni feodalnemi uprzedzeniami, nikczemne niewolniki dzikiey Opinii ſkruſzycie ich łańcuchy: Odmienicie ſię w odmianie obyczaiow i ſpołeczności ſamey. Te drobne namiętności ktore was uſtawicznie burzyły, rodzą ſię w nieczynności, tak iak zmiie w ſtoiących wodach. Zaięci przyzwoiciey znakomitemi Oyczyzny ſprawami, obraźliwe nieſnaſki zakwaſzać was nie będą. Wolnieyſi, ſzacować ſię więcey będziecie, a ten kto ſię ſzacuie rzadko ſię czuie obrażonym. Stawſzy ſię Obywatelami, ſtawſzy ſię ludźmi, zoſtawicie płci ſłabey tę opryſkliwość dziecinną prożności ktorey trzeba było umrzeć lub zabić za naymnieyſzym ſię niezrozumieniem. Będzie wam przykładem ten lud rowny wam dziſiay Prawami, a zawſze wyżſzy nad was zdro-

http://rcin.org.pl

mais bruſquement & ſans projets: il n'ajourne pas froidement ſa vengeance. Sa brutalité eſt moins inhumaine que votre politeſſe.

Ah! la vie du François ſera déſormais trop utile pour qu'il mépriſe & prodigue ſa vie. Dans vos propres préjugés, un caractère public étoit un titre d'exemption qui diſpenſoit de titre l'épée. Eh bien! chaque Citoyen eſt maintenant un homme public.

Vous-mêmes, dites-nous, hommes durs & vains, ſi jamais, courant au ſecour d'un père ou d'un ami, vous vous ſeriez arrêtés pour vider une querelle d'amour-propre. Dites-nous ſi, le jour même où vous aurez plaidé la cauſe de la liberté & de l'humanité. le jour où vous aurez veillé pour le bien public, vous ſerez bien tentés d'aller caſſer la tête à l'un de vos meilleurs Concitoyens.

wym rozſądkiem; zapala ſię i on gniewem ale raptownie i bez namyſłu; niewyznacza zimną krwią dnia ſwoiey zemście. Jego grubiaństwo mniey ieſt nieludzkim niż waſza grzeczność.

O! zaiſte życie Francuza zbyt odtąd użytecznym będzie, aby nim mogł pogardzać, aby nim mogł ſzafować. Podług waſzych własnych przeſądow, charakter publiczny był tytułem bić ſię broniącym. A terazże! każdy Obywatel ieſt człowiekiem publicznym.

Powiedźcie nam ſami wy ludzie twardzi i próżni, czybyście śpieſząc na pomoc Oycu lub przyiacielowi, czybyście ſię dali zatrzymać dla rozprawienia iakiego zatargu miłości własney. Powiedźcie nam czybyście bardzo chęć mieli rozlać krew ktorego z naylepſzych waſzych wſpoł obywatelow, tego dnia naprzykład, kiedygorliwie mowiąc za wolnością i ludzkością, czuwaiąc około dobra publicznego, duſze waſze ieſzcze pełne tych wrażeń macie.

http://rcin.org.pl

" Mais, dit-on, celui qui ſe bat court „ un danger; il montre du courage. Or, „ les hommes eſtimeront toujours le cou„ rage. Le Duel ſera donc toujours un „ moyen de ſe faire eſtimer; il y aura „ donc toujours des Duels „! Prenez-y garde: vous oubliez que les choſes ne peuvent plus être eſtimées que ce qu'elles valent, & non ce que vous les faiſiez valoir. Ce prétendu courage, ce mépris du péril ne ſont point des qualités bonnes en elles-mêmes, mais des facultés utiles ou nuiſibles, ſuivant leur intention ou leur objet. Mandrin & le ſublime Daſſas mépriſoient tous deux la mort.

Et que fait-il en effet cet homme vil qui affecte la bravoure? Il déguiſe ſes vices ſous l'apparence d'une qualité: il donne le change à l'opinion, qui ſans ce maſque verroit à une ſa turpitude, & la puniroit. Enfin, il ne brave un danger que pour éviter un ſupplice, celui de la malédiction publique. Et vous, gens de bien, que faites-

„ Ale ten ktory ſię biie, mowią nam, „ podaie ſię na niebeſpieczeńſtwo; pokazu„ ie odwagę. Ludzie zaś zawſze odwa„ gę ſzacować będą. Poiedynek będzie „ więc zawſze ſpoſobem zyſkania ſzacun„ ku; będą więc zawſze poiedynki. „ Zaſtanowcie ſię: zapominacie że iuż teraz tyle tylko rzeczy ſzacowane będą ile warte ſzacunku, a nie tyle ile wy go wmawialiście. Ta przywidziana odwaga, to gardzenie niebeſpieczeńſtwem nie ſą przymiotami ſame z ſiebie dobremi, ale ſą tylko możności pożyteczne lub ſzkodliwe podług ich zamiaru lub użycia. Mandryn i wyborny Daſſas obydwa gardzili śmiercią.

I coż w rzeczy ſamey robi ten nikczemny człowiek ktory udaie odwagę? Ukrywa ſwoie przywary pod pozorem przymiotu: Oſzukuie Opinią ktoraby bez tey maſki całą iego widziała i karała obrzydłość. Nakoniec, podaie ſię iedynie na niebeſpieczeńſtwo, aby kary uniknął, kary przekleńſtwa publicznego. A wy ludzie pocz-

http://rcin.org.pl

vous en vous commettant avec lui? Vous aidez ſon déguiſement, vous êtes ſes complices.

Ainſi nous en jugerons déſormais, nous, Peuple, nous, diſpenſateurs actuels de l'honneur & du déshonneur, c'eſt-à-dire de l'opinion ſur les perſonnes: croyez-vous en effet que nous ſaurons le moindre gré à un mauvais Citoyen de s'être bien battu? & ſi un tel homme outrage ceux que nous honorons, n'eſt-ce pas nous qui leur devons réparation & vengeance? Croyez-vous enfin que nous exalterons le ſpadaſſin qui aura tué notre défenſeur, comme le guerrier qui nous défait d'un ennemi?

N'alléguez donc plus, pour vous juſtifier, l'opinion, lorſqu'elle-même eſt tout près de vous accuſer; ſongez donc que vos Loix l'ont déjà régénérée dans ſes racines, dans les ames de tous les Citoyens; ſongez ſurtout combien l'organiſation nouvelle de la France, ſa diviſion & ſes ſubdiviſions poli-

ciwi

ciwi co robicie z nim ſię wdaiąc? Pomagacie ukryciu ſię iego, ſtaiecie ſię iego wſpolnikami.

Tak odtąd ſądzić o tym będziemy, my lud, my ſzafarze teraźnieyſi honoru i nie ſławy, to ieſt Opinii o Oſobach; mniemaſzże doprawdy że złemu Obywatelowi poczytamy za naymnieyſzą zaſługę iż ſię bił dobrze? a ieśli taki człowiek obrazi tych ktorych my wielbiemy, czyż nie do nas należeć będzie odrobienie i zemſzczenie ich obrazy? Mniemaſzże nakoniec że wyſławiać będziemy Junaka ktory naſzego zabiie obrońcę iak Rycerza ktory nas pozbawi nieprzyiaciela?

Nieprzytaczay więc dla uſprawiedliwienia ſię Opinii, ktora co tylko ma cię oſkarżyć; pomyśl że waſze prawa iuż ſię odnowiły w iey naſieniach, w duſzach wſzyſtkich Obywatelow; pomyśl nadewſzyſtko ile nowy układ Francyi, iey podział, i rozczątkowania polityczne daią ci prze-

H

http://rcin.org.pl

tiques vous donnent des inſtrumens admirables pour diffléminer à l'infini, & rendre populaires les plus hautes vérités de l'harmonie ſociale! Ces divers Corps adminiſtratifs, ces Aſſemblées graduelles & intermédiaires, qui deſcendent & remontent ſans ceſſe du Gouvernement aux gouvernés, ce mécaniſme ſalutaire, portera, conduira inceſſament l'inſtruction & les lumieres vers les claſſes les plus privées du bienfait de l'éducation; c'eſt ainſi qu'un canal fait deſcendre les eaux, d'écluſe en écluſe, du haut de la montagne dans les vallons les plus enfoncés.

Eh! que ſera-ce enfin lorſque l'opinion aura éprouvé l'active influence des diſcours & des écrits du Philoſophe! Déjà il recherche, dénonce & flétrit de ſa plume inexorable, toutes ces habitudes nationales, reſte d'un régime inégal & abſolu, qui contraſteroient avec l'égalité & la liberté, & qui, énervant par les mœurs la force des

dziwnych ſpoſobow rozſiania powſzechnie i wpoienia popularnie naywyżſzych prawd iedności ſpołeczney! Te wielorakie ciała Adminiſtralne; te zgromadzenia ſtopniowe i pośrzednicze ktore wychodzą i wracaią ſię bez przerwy od rządu do rządzonych; ten układ ſprężyn zbawienny, nieść, prowadzić będzie nieprzeſtannie naukę i światła do ludzi choć naywięcey od dobrodzieyſtwa edukacyi odſunionych; tak roſtropny obrot zrzodła, z wyłokiey gory z upuſtu na upuſt, puſzczonego, poſyła dobroczynne wody na ukryte naygłębiey doliny.

Coż to dopiero kiedy mowień i piſm Filozofa da ſię poczuć dzielne wpływanie w Opinią! Już on wyśledza, donoſi i piętno hańby kładzie ſwym nieubłaganym piorem, na wſzyſtkie nałogi Narodowe reſzty urządzenia nierownego i arbitralnego, ktoreby ſię z rownością i wolnością niezgodziły i ktore, obyczaiami

http://rcin.org.pl

Loix, nous priveroit d'une moitié de la reſtauration. Rien ne lui échappera, ni vos manières ſerviles, ni vos façons de parler gothiques & féodales, ni vos étiquettes ridicules & viles, ni ſur-tout cet uſage de porter ſans ceſſe une épée pour parure; uſage Sicambre ou Sarmate, reſte de nos guerres civiles. Uſage profondément corrupteur! Il ſéche dans ſon germe toute opinion publique, en faiſant taire la libre cenſure de l'homme de bien, ſeul & véritable frein des fourbes & des ſcélérats. Il fait que nous n'oſons dans nos entretiens ni louer ni blâmer: c'eſt lui qui nous force tous de paroître puſilanimes, hypocrites ou muets, ſous peine d'être aſſaſſinés; il tyranniſe la penſee, étouffe les vérites, & met à la liberté de la parole, mêmes entraves qu'une Police odieuſe avoit mis à la libeté de la Preſſe.

wyniſzczaiąc Praw ſiłę, połowy odnowienia ſię naſzego doyśćby nam nie dopuściły. Nic ſię przed nim nie uchroni, ani waſze obyczayności niewolnicze, ani waſze ſpoſoby mowienia Gotyckie i Feodalne, ani waſze obrządki śmieſzne i nikczemne, ani nadewſzyſtko ten zwyczay noſzenia zawſze broni za ozdobę; zwyczay Sykanbrow lub Sarmatow, reſzta naſzych woien domowych. Zwyczay z gruntu ſzkodliwy! niſzczy bowiem w ſamym naſieniu wſzelką Opinią publiczną tamuiąc w uſtach człowieka poczciwego wolność naganienia, iedyny i prawdziwy hamulec na łotrow i przechercow. On ſprawia że wpoſiedzeniach naſzych ani chwalić ani ganić nieśmiemy: On to nas przymuſza wſzyſtkich albo pokazywać ſię małoduſznemi, hipokrytami lub niememi; albo podlegać zabiciu; gwałt robi myśli, tłumi prawdy, i wolności mowienia wpodobne ima karby, w iakich obrzydliwa policya trzymała wolność druku.

http://rcin.org.pl

Oui, ce que la raiſon vous conſeille, la voix publique bientôt vous le commandera impérieuſement. Le Peuple aura connu de bonnes Loix, il aura lu de bons livres, & les voyant d'accord, il ſera perſuadé, & n'accordera plus que du mépris à ceux qui manqueront de reſpect à ces objets de ſa profonde vénération.

Car enfin rien ne réſiſte à la coalition du Légiſlateur & du Philoſophe. Il n'eſt plus pour l'eſprit humain de maladies déſeſpérees. Une Conſtitution libre eſt la *Panacée* des Nations. Eh! puiſque l'homme eſt perfectible, pourquoi ſeroit-il incorrigible? Une révolution morale ſe prépare, auſſi complette, auſſi rapide que la revolution politique. Tous les préjugés François, le Point d'honneur même, vont s'evanouir. Car nulle puiſſance arbitraire ne ſubſiſtera déſormais.

Mais tandis que des Loix & des livres réformeront graduellement l'opinion & les

Tak ieſt, w krotce to co rozum wam doradza, głos publiczny całowładnie nakazywać wam będzie. Lud nabędzie znaiomości Praw dobrych, przeczyta dobre Kſiążki, a widząc ie zgodne z ſobą, przyimie przekonanie, i wzgardę tylko zoſtawi dla tych ktorzy chybiać będą uſzanowania tym głębokiey czci iego celom.

Nic bowiem oprzeć ſię niezdoła zmowie Prawodawcy z Filozofem. Niemaſz iuż dla umyſłu ludzkiego chorob nieuleczonych Konſtytucya wolna ieſt *Uniwerſalnym lekarſtwem* Narodow. O zaiſte, kiedy człowiek doſkonalonym bydź może, czemużby poprawionym bydź niemogł? Rewolucya moralna ſię zbliża, tak zupełna, tak raptowna iak rewolucya polityczna. Wſzyſtkie przeſądy Francuzkie, i punkt honoru fałſzywy znikną. Bo odtąd nie będzie żadney Arbitralney przemocy.

Ale kiedy Prawa i kſiążki przerabiać będą ſtopniowie Opinią i obyczaie, ieſt

http://rcin.org.pl

mœurs, il eſt une puiſſance capable de les transformer en un inſtant; c'eſt la leçon des grands exemples & l'impulſion des grands caractères.

Les Nations ſortent de l'enfance, & leur éducation va commencer; mais ſes progrès ſeront moins lents, ſi nous ſavons, comme on le fait dans l'éducation des hommes, ébranler les ames, avertir & frapper les eſprits par des objets ſenſibles, par des ſcenes éclatantes qui mettent en action les préceptes ſalutaires Car les grands exemples régenérent la morale publique, comme les grandes découvertes renouvellent une ſcience.

Long-temps l'ignorance des hommes prit pour phénomenes des effets naturels: c'eſt ainſi que notre inattention prenoit les vérités pour autant de paradoxes. Mais l'attention du François éveillée en ſurſaut dans cette révolution, ne ſe laiſſera plus aſſoupir. Sa légéreté même, qui n'étoit ſouvent

iedna moc ktora ich wmgnieniu oka przerobić zdoła; to ieſt nauka wielkich przykładow i podnieta wielkich charakterow.

Narody wychodzą z dzieciństwa, i ich edukacya ma ſię rozpocząć; ale ta mniey leniwo poſtępować będzie, gdy potrafiemy tak iak ſię w edukacyi Oſob dzieie, wzruſzać duſze, przygotować umyſły, czynić im wrażenia przedmiotami pod zmyſły podpadaiącemi, widokami znakomitemi ktore ſą ſkutecznym głoſem nauk zbawiennych. Bo wielkie przykłady odradzaią moralność publiczną, tak iak wielkie wynalazki odnawiaią ſztukę.

Długo niewiadomość ludzka braŁ przypadki naturalne za cuda: tak iak naſza niebaczność paradoxami prawdy mniemała. Ale ocucona do razu w teraźnieyſzey rewolucyi baczność Francuza nieda ſię więcey uśpić. Letkość iego nawet, ktora częſtokroć była tylko niecierpliwo-

http://rcin.org.pl

que l'impatience du mal & le ſentiment d'un état meilleur, ſa légéreté ſecondera tous les changemens; la ſouple mobilité de ſon eſprit facilite elle-même ſa réſipiſcence univerſelle. Pourquoi craindriez-vous de donner à votre conduite la recommandation de la nouveauté? Un procédé rare, une action frappante & inouie n'exciteront aujourd'hui qu'une ſurpriſe favorable. Le François a pris depuis quelques mois l'heureuſe habitude d'approuver ce qui l'étonne.

Hâtez-vous donc; profitez de cet inſtant où la lumière, long-temps interceptée & concentrée, ſe répand de toutes parts & agit en tout ſens comme par exploſion.

Il eſt pour tous les préjugés un âge critique, une époque de décadence, où il ne faut plus pour les détruire que les braver. Pourſuivez-les donc dans leur déroute; ne leur laiſſez point reprendre haleine; accablez-les de leur défaveur commune. Le

ścią na złe, i przeczuwaniem ſtanu lepſzego, letkość iego ſama, mowię, pomoże do wſzyſtkich odmian; giętka rzutność umyſłu iego ułatwia mu ſama ogolny zbłędow powrot. Za coż miałbyś ſię obawiać dać temu poſtępowaniu zaletę nowości? Już dziś obeyście ſię niepoſpolite, czyn iaki znakomity i nieſłychany nieſprawią tylko zadziwienie przychylne. Od kilku mieſięcy Francuz nazwyczaił ſię ſzczęśliwie potwierdzać to co go zadziwia.

Spieſzcie ſię więc, korzyſtaycie z tey chwili w ktorey światło długo przeymowane i ścieśnione, ze wſzyſtkich ſtron ſię rozchodzi, i iakby wybuchnieniem, w rożnych ſpoſobach ſkutkuie.

Jeſt na wſzyſtkie przeſądy wiek fatalny, pora upadku, gdzie doſyć ieſt mieć ich za nic, aby ich zniſzczyć. Scigaycie ich więc w ich rozproſzce, nie daycie im odetchnąć; pognębcie ich ogolnym do nich wſtrętem. Do zniſzczenia ſamego punktu ho-

http://rcin.org.pl

Point d'honneur même n'attend pour tomber qu'un petit nombre d'hommes courageux.

Qu'eſt-ce que le courage? le mépris d'un danger néceſſaire? Or quel danger courez-vous ici? d'exciter un moment la rumeur des ſots & des pervers. Danger inévitable pour qui veut montrer aux hommes une ſageſſe & de ſublimes vertus! Mépriſez-le donc ce peril néceſſaire, & vous aurez montré un vrai courage.

Mais il eſt un moyen de mieux apprécier ce péril. Que cherche-t-on en ſe battant? l'eſtime d'autrui. Que craint-on en refuſant de ſe battre? le mépris d'autrui. Eh bien! voulez-vous la preuve que cette ambition & cette crainte ſont également inſenſées? Rentrez dans votre cœur; conſultez vous: demandez-vous à vous même ſi c'eſt par de tels motifs que vous diſtribuez votre eſtime & votre mépris. Lorſqu'il faudra élire un Repréſentant, un Magiſtrat, un homme

noru tylko małey liczby ludzi odważnych potrzeba.

Co to ieſt odwaga? pogarda niebeſpieczeńſtwa koniecznego? tu zaś iakież ieſt dla naś niebeſpieczeńſtwo? wzbudzić na moment mruczenia głupcow i przewrotnych. Niebeſpieczeńſtwo to ieſt niechybne dla tego kto chce ludziom pokazać wyſoką mądrość i znakomite cnoty! pogardzay więc tym niebeſpieczńſtwem koniecznym, a pokażeſz prawdziwą odwagę.

Ale ieſt ieſzcze ſpoſob ocenić lepiey to niebeſpieczeńſtwo. Czego ſię ſzuka biiąc ſię? ſzacunku drugich. Czego ſię boi bić ſię nie chcąc? pogardy drugich. Chceſzże więc dowodow że to żądanie i ta boiaźń rownie ſą nierozſądne? wnidź w twe ſerce, radź ſię ſiebie ſamego: ſpytay ſię ſiebie czyli to z takich pobudek udzielaſz twego ſzacunku i pogardy. Kiedy potrzeba będzie wybrać Reprezentanta, Sędziego, Człowieka publicznego, komu daſz twą kreſkę? temu

http://rcin.org.pl

public, à qui donnerez-vous votre voix ? A celui dont les actions démentent tous les principes, ou à celui qui agit comme il raiſonne ? A celui qui penſe aſſez mal des hommes pour capter leurs ſuffrages par une complaiſance meurtriere, ou à celui qui compte aſſez ſur votre bon ſens pour être ſage & humain, contre tout uſage ? A celui qui ſe courbe devant la ſottiſe vulgaire, ou à celui qui ſe roidit contre la déraiſon publique ? Vous ne balancerez pas ſans doute ; car vous êſtes juſte & bon. Vous penſerez que ce prétendu *reſpect humain*, qui n'oſe ſe refuſer à une barbarie uſitée, eſt cette même fauſſe honte qui dans les aſſemblées, dans les emplois, craindroit d'attaquer les abus en crédit. Vous vous déclarerez donc pour l'intrépide adverſaire du préjugé du Point d'honneur. Vous vous faiſiez donc ſur l'eſtime & le mépris une dangereuſe illuſion. Car, ſi c'eſt ainſi que vous jugeriez des autres, pourquoi vous-même n'en ſeriez vous pas ainſi jugé ?

ktorego poſtępki przęciwne ſą prawidłom, czy temu ktory tak czyni iak rozumuie ? Temu ktory dość źle o ludziach ſądzi iż dla uięcia ſobie ich kreſek zwyczaiowi zboyniczemu da ſię powodować, czy temu ktory dość ufa waſzemu zdrowemu rozſądkowi iż wbrew zwyczaiowi, śmie bydź roſtropnym i ludzkim ? temu ktory ulega głupſtwu poſpolitemu, czy temu ktory ſię przeciw niemu hartuie ? Wtym zapewne chwiać ſię nie będzieſz, bo ieſteś ſprawiedliwym i dobrym. Przekonaſz ſię, że ten przywidziany *reſpekt dla ludzi* ktory nie śmie ſię odmowić dzikości w zwyczay obroconey, ieſt ten ſam *wſtyd fałſzywy* ktory w zgromadzeniach, w urzędowaniach publicznych bałby ſię powſtać przeciw upoważnionym złożytom. Nakłoniſz ſię więc za nieuſtraſzonym przeciwnikiem, przeſądu punktu honoru. Myliłeś ſię niebeſpiecznie w ſzacunku i w pogardzie. Bo ieżeli to tak ſądziłbyś o drugich, czemubyś ſam tak ſądzonym bydź nie miał.

http://rcin.org.pl

Oſez donc ; déſiez , heurtez l'opinion. Etonnez les hommes pour les inſtruire. Oſez ſeulement ; votre vertu eſt ſûr de l'impunité.

Oui ſans doute , le jour approche où un homme éprouvé , un Citoyen recommandable pourra, en dépit de vos révoltans uſages, repouſſer une offenſe par le mépris ou par la Loi , & s'honorer , s'illuſtrer même par le refus de ſe battre.

Que répondra le Peuple à celui qui lui dira : " Il n'appartient plus qu'à vous de „ former l'opinion comme de faire la Loi ? „ Je ne reconnois donc que vous pour Juge. „ Peuple Légiſlateur ! a qui mépriſe la Loi, „ proſtituerez-vous la gloire ? Prodiguerez- „ vous la honte à qui reſpecte la Loi ?

„ Cet *honneur* , ce *faux honneur* , au nom „ duquel on prétend me flétrir , Peuple , il nie

Ośmiel ſię więc , powſtań , ztrząśni y opinią. Zadziw ludzi aby ich nauczyć. Ośmiel ſię tylko ; a twa cnota uydzie pewnie bezkarnie.

Tak ieſt zapewne , zbliża ſię czaś że Człowiek znany , Obywatel ſzacowny będzie mogł , pomimo waſzych przeraźaiących zwyczaiow , odeprzeć urazę pogardą lub prawem , i ſzczycić ſię , wſławić ſię nawet odmowieniem poiedynku.

Coby Narod odpowiedział temu ktoryby rzekł do niego : " Odtąd do was tyl- „ ko należy ſkładać opinią , tak iak ſtanowić Prawo. Nie uznaię więc tylko cie- „ bie za Sędziego. Narodzie prawoda- „ wczy ! będzieſzże poniewierał chwałę „ dla tego ktory pogardza Prawem ? będzieſz- „ że ſzafował hańbę dlatego ktory ſzanuie „ Prawo ?

" Ten *honor* , ten *falſzywy honor* w imie „ ktorego chcą mnie zplamić , Narodzie ,

http://rcin.org.pl

„ n'eſt point votre ouvrage. C'eſt un ſen-
„ timent factice, & ſur tout injurieux
„ pour vous, dont l'Ariſtocratie s'arrogeoit
„ excluſivement le privilège : c'étoit une
„ ſorte de décoration morale qui ſembloit
„ dans l'opinion diſtinguer l'ame d'un Noble
„ de celle d'un Vilain. Le courage de l'*hon-*
„ *neur* conſiſtoit à ne point ſouffrir le re-
„ proche de ſes lâchetés, ni le démenti de
„ ſes menſonges. L'*honneur*, donnoit une
„ diſpenſe perpétuelle de toutes les vertus,
„ une indulgence plénière pour tous les
„ vices. L'*honneur* étoit le prétexte inſolent
„ des immunités, des exception, des pré-
„ férences politiques, & de toutes les iné-
„ galités légales. Rougir du travail, ſe
„ glorifier d'une pareſſe mandiante, c'étoit
„ la Loi de l'*honneur*. Peuple, c'eſt au nom
„ de l'*honneur* qu'une parcelle de la Nation
„ ſe prétendoit née pour vous commander
„ à la guerre, & vous gouverner dans la
„ paix. A l'ombre de cet humiliant *hon-*
„ *neur*, cette poignée d'inſenſés ſe divini-

„ nie ieſt twym dziełem. Jeſt on uczu-
„ ciem żfałſzowanym, a nadewſzyſtko o-
„ belżywym dla ciebie, ktorego Aryſto-
„ kracya opanowała była ſzczególnie dla
„ ſiebie przywiley. Było to nakſztalt oz-
„ doby moralney ktora zdawała ſię rozro-
„ żniać w opinii duſze ſzachcica od duſzy
„ proſtaka. Odwaga *honoru* zaſadzała ſię na
„ tym aby nie cierpieć wyrzutu ſwoich
„ podłości, ani zadania fałſzu ſwym kłam-
„ ſtwom. *Honor* dawał wieczną dyſpenſę
„ od cnot wſzelkich, odpuſt zupełny na
„ wſzyſtkie zbrodnie. *Honor* był zuchwa-
„ łym pozorem do wſzelkich wyſzczegol-
„ nień, uwolnień od ciężarow, ſwobod poli-
„ tycznych, i wſzelkich nierowności Pra-
„ wnych. Wſtydzić ſię pracy, pyſznić ſię
„ zprożniactwa żebrackiego, było prawem
„ *honoru*. Narodzie, w imie to *honoru* czą-
„ ſteczka iedna Narodu przyznawała ſobie
„ bydź zrodzoną aby ci rozkazywać pod-
„ czas Woyny, rządzić tobą w pokoiu;
„ pod cieniem tego upokarzaiącego *honoru*

http://rcin.org.pl

„ foit parmi ſes ſemblables . . . un homme
„ rougiſſoit de manger auprès d'un homme...

„ Enfin, Peuple, ce qu'on appeloit n'a-
„ guere l'*honneur François*, vous le nomme-
„ rez bientôt l'*opprobre François*. Banni
„ de vos ames par des ſentimens plus vrais
„ & plus généreux, vous l'exilerez même
„ de votre langage ; vous le flétrirez avec
„ toutes ces formules d'une fauſſe politeſſe,
„ ces mots créés par les dédains & l'igno-
„ rance d'une Caſte oppreſſive, ce jargon
„ des Coteries ariſtocratiques, cet idiome
„ de la vanité & de la tyrannie, qui per-
„ pétueroit dans votre langue d'indigne re-
„ proche d'une longue dégradation.

„ Les Romains devenus eſclaves, aime-
„ rent à conſerver les noms de Sénat, de
„ Conſuls, de Tribuns, vains ſimulacres
„ de leur liberté paſſée. Mais les François

„ ta ſzczypta ſzaleńcow ubośtwiała ſię w
„ pośrzod ſobie podobnych. Człowiek wſty-
„ dził ſię ieść obok Człowieka...

„ Nakoniec, Narodzie, to co zwano do-
„ piero *honor Francuſki*, w krotce zwać
„ będzieſz *hańbą Francuſką*. Wygnany z ſerc
„ waſzych uczuciami prawdziwemi i wſpa-
„ nialſzemi, wyrzucicie go nawet z ięzy-
„ ka waſzego; naznaczycie go piętnem
„ zelżywości i te wſzyſtkie przepiſy fał-
„ ſzywey grzeczności, te ſłowa ktore na-
„ puſzyſtość i ciemnota przewodzącey klas-
„ ſy wymysliły, tę ſzczebietliwość ſpołe-
„ czeńſtw Aryſtokratycznych, ten ſpoſob
„ mowienia prożności i tyranii ktoreby u-
„ wieczniła w ięzyku waſzym kalący wy-
„ rzut długiego upodlenia.

„ Rzymianie ſtawſzy ſię iuż niewolni-
„ kami, lubili ieſzcze zachowywać imio-
„ na Senatu, Konſulow, Trybunow, pro-
„ żne wyobrażenia ich zgubioney wolno-

http://rcin.org.pl

„ devenus libres, effaceront tous les veſ-
„ tiges de leur antique ſervitude. „

Non, il n'eſt pas poſſible que ce Peuple ſoit déſormais aſſez aveugle pour protéger contre l'autorité de la Loi, de la raiſon & de la vertu, un préjugé ſi nuiſible à ſes intérêts préſens. Tous les ſuffrages, tous les reſpects récompenſeront un ſi ſalutaire exemple.

Mais qui oſera le donner? Qui oſera le premier dédaigner avec gloire la routine ſanguinaire du *Point d'honneur*? N'entendons nous pas de toutes parts ces mots: — Le préjugé ſubſiſte; le préjugé régne encore? — Il régnoit auſſi, ce Deſpotiſme que vous avez renverſé! Elle régnoit cette hydre ariſtocratique dont vous abbattez encore les dernières têtes! Il régnoit auſſi ce préjugé qui flétriſſoit des générations pour le crime d'un ſeul, qui avoit rendu l'infamie héréditaire pour le Peuple, comme la gloire

„ ści. Ale Francuzi zoſtawſzy wolnemi
„ zagładzą wſzyſtkie ſzlady, ſtarodawne-
„ go ich niewolnictwa. „

Nie; bydź nie może aby Narod mogł bydź ślepym, by mogł wſpierać przeciw powadze Prawa, rozumu i cnoty, przeſąd tak ſzkodliwy teraznieyſzemu iego *dobru*. Wſzyſtkie głoſy, wſzyſtkie uwielbienia wywdzięczać ſię będą za tak zbawienny przykład.

Ale ktoż go dać ośmieli ſię? kto ſię pierwſzy ośmieli wzgardzić chwalebnie krwawą ścieſzkę *punktu honoru*? czy nie ſłyſzemyż ze wſzyſtkich ſtron tych ſłow odgłoſu: .. ieſt przeſąd, ieſzcze przeſąd panuie! Panował także ten deſpotyzm ktoryście obalili! panowała ta Hidra Aryſtokratyczna ktorey oſtatnie łby ieſzcze ucinacie! panował także ten przeſąd ktory kaził poźne pokolenia za zbrodnią iednego, ktory robił dziedziczną dla ludu nieſławę, tak iak chwała była dla wielkich. Panował

http://rcin.org.pl

l'étoit pour les Grands. Il régnoit ! Un inſtant l'a vu diſparoître. Quoi ! le préjugé d'une claſſe malheureuſe, dont l'oppreſſion perpétuoit l'ignorance, ne peut tenir contre un ſeul mouvement de la raiſon publique ! Et le prejugé des claſſes éclairées, le Point d'honneur réſiſteroit plus long-temps !

Mais quoi ! déjà même il tombe avec l'abſurde hiérarchie des rangs & des diſtinctions. Du moment que toutes les conditions ont croiſé leurs épées, que tous peuvent ſe battre avec tous, & qu'il n'y a que le lâche qui déroge, les Duels ſe multiplient ; & déjà par ſes excès univerſels, le Point d'honneur s'avilit & ſe rend de jour en jour plus odieux.

Il eſt donc attendu par la Nation même, demandé par la nature des choſes, cet exemple vertueux du refus d'un combat ſingulier ; mais peut-être il faudroit que celui qui le donnera, fût environné d'un caractère ſi impoſant, qu'il fît d'abord héſiter

i zniknął w mgnieniu oka. Jak to! przeſąd rzędu nieſzczęśliwych ludzi ktorego pognębienie uwieczniało ciemnotę, ani ſię na chwilę nie oparł iednemu błyśnieniu rozumu publicznego! a przeſąd rzędow oświeconych, punkt honoru miałby ſię dłużey opierać.

Ale cóż! iuż nawet upada z tą dziwaczną Hierarchią rang i ſtanow. Skoro wſzyſtkie ſtany wzięły broń w rękę, ſkoro wſzyſcy bić ſię z ſobą mogą i tylko podły ſię odpiſuie, poiedynki ſię rozmnażaią; i iuż powſzechnym miary przebraniem, punkt honoru ſię upodla i codzień ſię robi nienawiſtnieyſzym.

Oczekuie więc ſam Narod; wzywa natura rzeczy, tego cnotliwego przykładu odmowienia poiedynku; ale potrzebaby może aby ten kto go da pierwſzy, był zaſzczycony charakterem tak poważnym iżby mogł zaſtanowić zbyt porywczy ſąd zawiści lub

http://rcin.org.pl

le jugement trop prompt de l'envie, ou d'une habituelle frivolité ; que le premier mouvement qu'il doit produire, fût déjà un mouvement de reſpect.

Or, s'il eſt un tel caractère, c'eſt ſans doute celui du Repréſentant de la Nation. En lui réſide la volonté générale, l'intérêt commun & la raiſon du ſiècle. Il a fait la Loi, il en connoît l'eſprit & la fin : ſes actions doivent en être le vivant commentaire. Comme il en a vu l'origine, il doit dévancer ſa lointaine influence. C'eſt à lui ſur-tout de ſe déclarer les héros du bon ſens, & le précurſeur de la perfectibilité ſociale.

Et cependant ce ſont les Repréſentans de la Nation eux-mêmes qui n'ont ceſſé de donner les exemples contraires. Sans ceſſe ils ſe provoquent, ils ſe défient, ils ſe commettent au dehors, ils s'égorgent entr'eux. Incroyable délire ! En voyant deux Députés aux mains, ne ſemble-t-il pas

nikczemney nawykłości, aby pierwſze poruſzenie ktore ſprawi, było iuż poruſzeniem uſzanowania.

Jeżeli zas ieſt takowy charakter, to zapewne Reprezentanta Narodu. W nim ſię mieści wola powſzechna, interes ogolny i światło wieku naſzego. Uſtanowił Prawo zna iego ducha i zamiar: poſtępki iego bydź powinny żywym iego tłomaczeniem. Jako iego początek widział, tak oddalone iego wpływanie uprzedzić powinien. Jemu to nadewſzyſtko przyſtoi obrać ſię Bohatyrem zdrowego rozſądku, i poprzednikiem doſkonałości wſpołeczney.

A iednakże to Reprezentanci ſami Narodu ktorzy nie poprzeſtali przeciwnych dawać przykładow. Wyzywaią ſię, napaſtuią, zarzynaią ſię między ſobą. Niepoięte ſzaleńſtwo! widząc dwoch Reprezentantow biiących ſię, nie zdaież ſię widzieć dwie Prowincye potyczkę ſobie wydaiące?

http://rcin.org.pl

voir deux Villes ſe livrer bataille? Un Duel ſemblable eſt comme une guerre civile.

Sages Coopérateurs de la Conſtitution Françoiſe, ceſſez de vous glorifier, ou ceſſez de détruire un bel ouvrage par de mauvaiſes actions. Non, des mains teintes de ſang ne ſont point digne de conſtruire l'édifice ſocial. Retirez-vous, homicides. La Loi, inſtrument de paix, ſeroit mal promulguée par des meurtriers, par des perturbateurs ſcandaleux.

Mais plutôt, hommes généreux, réparez vos torts. Ce n'eſt pas aſſez des exemples. Souvenez-vous que la raiſon publique eſt, comme la liberté, un fruit de la Légiſlation. L'opinion n'attend, pour s'amender, que votre ſignal, qu'un Décret qui proſcrive & réprime les Duels.

Conſidérez que les fauſſes Loix du Deſpotiſme n'exiſte plus. La préſence des vrais Légiſlateurs a fait rentrer dans le néant

poiedynek tego gatunku ieſt iak woyna domowa.

O roſtropni działacze Konſtytucyi Francuſkiey, przeſtańcie ſię ſzczycić, albo przeſtańcie pſuć piękne dzieło złemi poſtępkami. Nie, ręce krwią zbroczone nie ſą godne budować gmach wſpołeczny. Idźcie precz ludzio-boycy! Zleby zalecali Prawo narzędzie pokoiu, zaboycy, burzyciele gorſzący.

Albo raczey, wſpaniali ludzie, odrobcie waſze winy. Niedoſyć na przykładach. Pomniycie że rozum publiczny ieſt tak iak wolność, owocem prawodawctwa. Opinia czeka tylko, dla poprawienia ſię haſła waſzego, wyroku ktoryby zakazał i ſkarcił poiedynki.

Uważcie że iuż nie maſz fałſzywych Praw Deſpotyzmu. Przytomność prawdziwych prawodawcow pogrążyła w przepaści

http://rcin.org.pl

ces Ordonnances aſſez inſenſées pour punir de mort un délit qui n'eſt commis que par l'homme qui mépriſe la mort, & ſur-tout ce Tribunal, dont la forme arbitraire, contradictoire & impolitique, légitimoit le Point d'honneur, en puniſſant la vengeance perſonnelle ; inſtitution odieuſe, qui, ne nommant des arbitres que pour l'honneur d'une ſeule claſſe de François, ſuppoſoit, déclaroit ainſi que les autres en étoient privées, l'inſulte enfin la plus atroce qu'une Nation libre ait jamais reçue d'un Deſpote.

Il n'eſt donc plus aucun frein qui puiſſe réprimer la fureur des Duels. Le Duel viole en général l'eſprit de vos Loix; mais il eſt trop vrai qu'aux yeux du vulgaire, le Duel n'enfreint directement aucune Loi: il ne ſemble encore qu'une faute morale & privée. C'eſt au Légiſlateur d'en faire un délit public & légal. Il faut donc remplacer des Loix folles & plus que jamais impuiſſantes ; il le faut, ou l'Aſſemblée Na-

te nieroſtropne ukazy karzące śmiercią wyſtępek ktorego nie popełnia tylko Człowiek co śmiercią pogardza; i nadewſzyſtko ten Trybunał ktorego tok Arbitralny, ſam w ſobie przeciwny, upoważniał punkt honoru, karząc zemſtę oſobiſtą; Uſtawa obrzydliwa, ktora, wyznaczaiąc Sędziow dla honoru iednego tylko rzędu Francuzow, pozwalała myśleć, głoſiła tym ſpoſobem, że innym był zaprzeczony; obelga nakoniec nayokrutnieyſza iaką kiedy Narod mogł odebrać od Deſpoty.

Niebyło więc dotąd żadnego hamulca mogącego wſtrzymać wściekłość poiedynkow. Poiedynek gwałci w ogulności ducha Praw waſzych, ale, aż nadto ieſt prawdą, że w oczach gminu, poiedynek nie łamie wyraźnie żadnego Prawa: niezdaie ſię dotąd tylko błędem moralnym i ſzczegolnym. Do prawodawcy należy zrobić go przeſtępſtwem publicznym i bezprawnym. Należy więc odmienić Prawa znikome i naybardziey w

http://rcin.org.pl

tionale auroit tacitement autoriſé ce déſordre public.

Donnez-nous donc, Repréſentant de la Nation Françoiſe, une Loi qui attaque le Duel dans ſon principe & dans ſes effets, qui flétriſe non ſeulement l'agreſſeur, l'auteur de la première injure, mais auſſi qui prévienne & réprime par une égale infamie le reproche ou l'injure nouvelle que des fauteurs du préjugé voudroient faire à l'offenſé qui aura invoqué la Loi. (1)

(1) L'Abbé de Saint-Pierre propoſoit de mettre le délinquant en curatelle, & de l'enfermer dans la priſon des fous

M. Beccaria veut auſſi qu'on puniſſe ce délit par la flétriſſure.

L'exemple de L'Empereur Joſeph II. eſt ſingulier. Un jeune homme qu'il eſtimoit avoit reçu un ſoufflet; il voulait ſe battre L'Empereur s'y oppoſa; il fit venir le Bourreau, & ordonna que l'offenſeur recevroit à l'inſtant un ſoufflet de ſa main.

Il faut donc réprimer les Duels par la crainte de l'infamie. Mais il faudroit que cette infa-

tym

tym przypadku bezſilne; należy, albo zgromadzenie Narodowe utwierdziłoby w cichości ten nieład publiczny.

Daycie więc nam Reprezentanci Narodu Francuſkiego, Prawo gromiące poiedynek w iego początku i ſkutkach, ktoreby hanbiło nie tylko napaſtnika, ſprawcę pierwſzey obelgi, ale także ktoreby uprzedzało i odpierało hańbą ſtronnikow przeſądu, chcących lżyć na nowo urażonego, ktoryby wzywał Prawa. (c)

(c) *L'Abbé de Saint-Pierre* radził wziąść wyſtępnego w kuratelę, i zamknąć go pomiędzy ſzalonemi.

Pan *Beccarya* chce także aby to przeſtępſtwo karano cechą nieſławy.

Przykład Cefarza Jozefa II. ieſt oſobliwy. Młody ieden człowiek, ktorego on ſzacował odebrał policzek; chciał ſię bić. Cefarz mu nie pozwolił; kazawſzy zawołać kata rozkazał aby napaſtnikowi w tym momencie dał publicznie policzek.

Należy więc odpierać poiedynki boiaźnią infamii, ale potrzebaby aby takowa infamia

K

http://rcin.org.pl

Vous nous la devez cette Loi; & à l'inſtant même, l'ordre civil, la paix publique, la liberté même la commande. Oui, la liberté! Car non ſeulement la Loi ne réprime ni l'orgueil agreſſeur, ni l'orgueil vindicatif; mais ſur-tout elle ne donne point au Citoyen une protection ſuffiſante contre le préjugé: il faut l'avouer. l'homme léger qui n'aura ſaiſi ni prévu les progrès de l'opinion, ſe croira long temps obligé à

nie fût puiſſée dans les rapports du nouvel ordre ſocial. La maniere dont l'eſtime & la méfeſtime publique veut ſe produire, ne ſera plus la même. Qu'arrivoit-il autrefois à un homme déshonoré? S'il ne tenoit à aucun Corps, il en étoit quitte pour n'être, comme on diſoit, reçu nulle part, pour n'être ſalué de perſonne; car la conſidération ſe montroit par l'admiſſion dans les ſociétés diſtinguées. Ainſi ſe manifeſtoit l'opinion; forme auſſi arbitraire qu'inſuffiſante. Mais aujourd'hui en quoi conſiſtera la bonne opinion, l'honneur & la réputation? A mériter les ſuffrages des Aſſemblées, à être élu aux fonctions publiques, à être écouté même dans les diſcuſſions patriotiques. Le deshonneur vous ſéparera, non de quelques Coteries, mais de la Société, de la Cité entiere.

Winniście nam takowe Prawo; i wtym zaraz momencie wołaią o niego, porządek wewnętrzny, ſpokoyność publiczna, wolność ſama. Tak ieſt, wolność! bo nietylko nie odpiera Prawo ani dumy napaſtniczey, ani dumy mściwey, ale nadewſzyſtko nie ieſt tarczą Obywatelowi naprzeciw przeſądowi; przyznać potrzeba, że człowiek płochy ktory ani poymie, ani przewidzi wzroſtu opinii, długo będzie rozumieć

czerpana była w ſtoſunkach nowego ſpołecznego układu. Spoſob ktorym ſzacunek lub nieſzacunek publiczny okazywał ſię, iuż ten ſam być nie może. Jakiż był los przedtym człowieka dyshonorowanego? Jeżeli nie należał do iakiego zgromadzenia, kończyło ſię na tym, że nigdzie nie bywał przyimowanym (podług ſpoſobu mowienia na ten czas) że mu ſię nikt nie ukłonił; bo poważanie okazywało ſię przypuſzczeniem do dyſtyngwowanych ſpołeczeńſtw.

http://rcin.org.pl

tirer raiſon d'une injure. Il ſe battra malgré lui ; il tuera à ſon honneur défendant, & il faudra qu'il rentre dans ſon indépendance naturelle, parce que vous n'avez point aſſuré ſa liberté. Car un tel préjugé n'eſt en effet que le deſpotiſme de tous contre un : c'eſt une violation de la propriété perſonnelle, le premier & le plus ſacré de nos droits.

On voit combien l'opinion agira plus ſûrement & plus puiſſamment. C'eſt dans cette idée que je puiſerois celle de la peine qu'il faut infliger au Duelliſte. Je le déclarerois inéligible pour la vie, ou pour un tems déterminé, ſuivant les circonſtances plus ou moins aggravantes de ſon délit. Il en eſt tel qui mériteroit d'être puni par la ſuſpenſion ou la perte de l'exercice des droits de Citoyen actif.

Ce n'eſt pas tout. L'inſtitution des Milices Nationales, le plus ſolide appui de la liberté & de la paix publique, deviendroit auſſi nuiſible qu'elle doit être ſalutaire, ſi le préjugé du Point d'honneur ſe propageoit dans ces Corps au même point que dans la Société. La dépopulation, l'indiſcipline, tous les troubles, tous les maux ſuivroient cet abus. Je tirerois donc de cette inſtitution même la peine légale

ſię obowiązanym mścić ſię za urazę. Bić ſię będzie mimo ſiebie; zabiie mniemaiąc bronić ſwoy honor, i potrzeba mu będzie wrocić ſię do ſwey naturalney niepodległości, boście mu iego nie zabeſpieczyli wolności. Takowy bowiem przeſąd ieſt w rzeczy ſamey deſpotyzmem wſzſtykich przeciw iednemu; ieſt zgwałceniem własności oſobiſtey, naypierwſzego i nayświętſzego z wſzyſtkich Praw naſzych.

Ten ſpoſob obawiania ſię opinii był i arbitralny i niedoſtateczny; bo opinia podług wywiedzionych w tym piśmie prawideł, nie poſiedzeń kilku ale ſpołeczności, ale Narodu, to ieſt większo-liczności realney być powinna wyrazem. Dziś więc dobra opinia, honor i reputacya na tym zaſadzać ſię będzie, aby zaſłużyć na większość za ſobą w zgromadzeniach, być wybieranym do urzędowań publicznych, być ſłuchanym w roſtrząśnieniach patryotycznych. Ztądbym więc czerpał kare na poiedynkuiących: Niemożność być obranym do

http://rcin.org.pl

Ainſi donc ſans la Loi que nous demandons, Repréſentans de la France, vous auriez en vain déclaré que les hommes demeurent libres dans la Société. Non, ce n'eſt pas ici un Décret que vous puiſſiez remettre. Les pétitions de la paix publique & de la liberté individuelle ne s'ajournent point. Vous taire ſur un tel préjugé, ce

contre les Duels; & je voudrois que le Duelliſte, outre les autres peines civilles conſtitutionelles, encourût le deshonneur d'une exclusion abſolue des armées patriotiques.

C'eſt dans un eſprit ſemblable qu'on pourroit modifier toutes leurs Loix réprimantes. Il faut que tous les moyens qui agiſſent ſur la morale publique ſortent de la nature des choſes, s'approprient à la reconſtruction du ſyſtême ſocial. Ainſi vous rallieriez les devoirs aux droits. Ainſi les Loix coërcitives ſeroient en conſéquence des Loix protectrices. Ainſi les châtimens mêmes ſeroient aimer & reſpecter la Conſtitution, puiſqu'ils nous rapelleroient les bienfaits en nous les ôtant. Ainſi les Loix ſeroient défendues par l'opinion comme l'opinion ſeroit dirigée par les Loix; & leur force particuliere s'augmenteroit de leur action reſpective & ſimultanée.

Tak więc nie daiąc nam Prawa ktorego żądamy Reprezentanci Francyi na prożno ſtanowiliście, aby ludzie zoſtali wolnemi w ſpołeczności. Nie ten to ieſt wyrok ktorybyście odkładać mogli. Potrzeby iſtotne pokoiu publicznego i wolności oſobiſtey odroczać ſię niemogą. Gdybyście zamilkli otym przeſądzie byłoby go uprawnić; a ie-

niczego całe życie lub przez czas iaki, w miarę okoliczności przeſtępſtwu towarzyſzących; a nawet zuchwalſtwo i ſrogość napaści chciałbym mieć ukarane wyzuciem zupełnym z wſzyſtkich Praw Obywatela. Należy bowiem aby wſzyſtkie ſpoſoby moralności publiczney pochodziły z natury rzeczy, i ſtoſowały ſię do ugruntowania ogolnego ſpołeczności ſyſtematu. Słowem wſzyſcy zgadzaią ſię Filozofowie iż *fałſzywy honor* i iego zdrożności infamią być karane powinny.

http://rcin.org.pl

ſeroit le légitimer ; & ſi le Duel n'eſt aboli par vous, la Conſtitution n'eſt point achevée.

Vous donc, notre Agent ſuprême, dépoſitaire de notre vœu particulier, nous vous enjoignons de propoſer cette Loi néceſſaire. C'eſt le ſeul mandat que vous donnent vos Commettans : mais celui-ci eſt rigoureux & impératif. Vous y ſerez fidèle, vous qui vous vantez d'avoir déraciné toutes les tiges de l'Ariſtocratie, vous qui reniez les titres faſtueux, les vaines décorations, & même ces *jobriquets* gothique qui ſurchargeoient votre nom ; antiques témoignages d'une illuſtration funeſte aux droits des hommes. En dépouillant les livrées féodales, vous abjurerez les préjugés féodaux. Après avoir foulé aux pieds les vanités puériles, vous ne vous laiſſerez plus corrompre par un orgueil puérilement féroce. Après avoir montré tous les courages, vous craindrez de laiſſer voir la plus honteuſe des peurs, celle d'une extra-

żeli nie zniesiecie poiedynku, Konſtytucya będzie niedokończona.

Ty więc naſz naywyżſzy Pełnomocniku, ſkładzie ogolnego naſzego żądania, zalecamy ci podać myśl tego potrzebnego Prawa. Jedyny to ieſt rozkaz ktory ci daią twoi Powierzyciele: ale ten ieſt ſurowy i bez wymowki. Wiernym mu będzieſz, ty ktory ſię ſzczyciſz żeś wytępił wſzyſtkie ſzczepy Aryſtokracyi, ty ktory odrzucasz tytuły przepyſzne, nikczemne ozdoby, i te nawet Gotyckie *przydomki* ktore twemu imieniowi towarzyſzyły ; ſtarożytne świadectwa znakomitości fatalney Prawom ludzi. Zdzieraiąc powłoki feodalne, wyprzyſięzeſz ſię, wyklnieſz feodalnych przeſądow, zdeptawſzy prożności dziecinne, nieprzypuściſz więcey do twey duſzy zarazy dumy dziecinnie okrutney. Pokazawſzy wſzyſtkie gatunki odwagi, nie ośmieliſz ſię pokazać po ſobie nayſtydliwſzą boiazń, bo-

http://rcin.org.pl

vagante opinion. Vous abandonnerez ces excès furieux aux ennemis du Peuple, eux qui aimeroient mieux voir la fin de leur exiſtence que le terme de nos malheurs.

Oui, homme juſte, homme ami des hommes, il eſt temps d'oſer tout ce qui eſt humain & ſage. Bon Citoyen, laiſſe-là ta bravoure, montre-nous ta vertu. Puiſque tu as une Patrie, ne la ſers pas à moitié. Le Patriotiſme ne vit que de ſacrifices : celui de l'orgueil & de cette ſuperſtition barbare qu'on appelle *honneur*, eſt le moindre de ceux que tu lui dois.

FIN.

jazń dziwaczney opinii. Zoſtawiſz te wściekłe oſtateczności nieprzyiaciołom ludu ktorzyby woleli widzieć koniec ſwey ieſtności niż naſzych nieſzczęść.

Tak ieſt Człowiecze ſprawiedliwy, Człowiecze przyiacielu ludzi, czas ieſt śmieć wſzyſtko co ieſt ludzkim i roſtropnym. Dobry Obywatelu, porzuć twoie iunactwo; pokaż nam twoią cnotę. Ponieważ maſz Oyczyznę, ſłuż iey zupełnie. Patryotyzm nie żyie tylko ofiarami; ofiara z tey dumy i z tey Barbarzyńſkiey zabobonności ktorą nazywaią *honorem*, ieſt naymnieyſza z tych ktoreś iey winien.

KONIEC.

Ze zbiorów

YVIII.1.634

http://rcin.org.pl

KONIEC.

http://rcin.org.pl

http://rcin.org.pl

http://rcin.org.pl

http://rcin.org.pl

634

http://rcin.org.pl

http://rcin.org.pl

F